

*Professionalisering, videnskab og
Danmarks historie*

HISTORISK TIDSSKRIFT 1865-1917

AF

CLAUS MØLLER JØRGENSEN

På årsmødet i 1865 blev Edvard Holm (1833-1915) valgt til bestyrelsen for Historisk Forening, og bestyrelsen valgte ham på sit efterfølgende møde til sekretær og dermed tidsskriftets redaktør. Krieger fortsatte som foreningens formand til 1870, hvor han valgte at træde ud af bestyrelsen, og han udgjorde sammen med Worsaae og Schiern kontinuiteten i forhold til den foregående periodes bestyrelse. Ny i bestyrelsen fra 1863 var til gengæld juristen T. A. J. Regenburg, som var departementschef i centraladministrationen. Regenburg var ikke historiker, men var i samtiden kendt for sin historiske interesse og var året før sin indvælgelse i Historisk Forenings bestyrelse blevet medlem af Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie. 1870 flyttede Regenburg fra København og blev erstattet af den teologisk uddannede biblioteksassistent S. M. Gjellerup, som sad i bestyrelsen frem til 1895. Arkivaren Johan Grundtvig, der som Gjellerup var teolog af uddannelse, sad i bestyrelsen fra 1873 til 1888, mens J. F. Krarup, der også var arkivar, var magister i historie. Krarup sad kun i bestyrelsen 1870-1877. De tre sidste var i modsætning til Krieger og Regenburg aktive historikere både som forfattere og kildeudgivere, men som helhed må det konkluderes, at bestyrelsen ikke var et rent historikerdomæne.

Mens den foregående periode var karakteriseret ved stilstand, var historikeren Edvard Holms redaktørperiode fra 1865-1878 karakteriseret ved flere forandringer, som adskiller hans redaktørperiode fra de forudgående, og som peger mere frem end tilbage.¹ For den nyvalgte

¹ Der eksisterer ikke nogen forhandlingsprotokol for foreningens mødeaktivitet frem til 1875, og andre dokumenter er ikke blevet arkiveret systematisk.

sekretær selv var 1865 på mange måder også et skelsættende år. Edvard Holm blev cand.philol. 1855. Den filologiske embedseksamen, som gav adgang til de overordnede stillinger i den lærde skole, bestod af klassisk filologi, dansk og historie, med klassisk filologi som det absolutte hovedfag. Holm adskilte sig derfor ikke fra hovedparten af de universitetsuddannede humanister med sin forskningsinteresse inden for græsk og romersk historie, som han også disputerede på i 1860. Krigen 1864 betød et sporskifte for Holm. I stedet for antikhistorien blev det afgørende for Holm at søge baggrunden for sin egen tids Danmark, hvilket for ham blev til en livslang beskæftigelse med den danske enevældes historie indtil 1814. 1865 blev Holm ansat som docent i historie, og i 1867 blev han ordinær professor i historie med forpligtelse til at undervise i den nyeste tids historie for statsvidenskabelige studerende, hvilket givetvis understøttede fokusskiftet i Holms forskningsinteresse.²

Med Holm fik Historisk Tidsskrift således en ung, uddannet, professionel historiker som redaktør. Dette markerede et brud med den tidligere periode, hvor redaktøren jo ikke havde været uddannet eller professionel historiker, og dette brud skulle ikke blive kun et enkelttilfælde. Efter 1865 var redaktøren af tidsskriftet altid en uddannet historiker med snæver tilknytning til det centrale netværk af professionelle historikere, hvori universitetsprofessorerne udgjorde centrum, hvis redaktøren ikke ligefrem var en af dem. Det samme gjaldt formandsposten, som efter Kriegers afgang blev besat med en universitetsprofessor. Professionaliseringen af tidsskriftets redaktion modsvarede af en professionalisering af dets indhold, forstået på den måde, at der i løbet af Holms redaktørtid kom stadig flere bidrag i tidsskriftet fra professionelle og uddannede historikere, mens bidrag fra forfattere med en anden professionel og uddannelsesmæssig baggrund blev markant færre.

Denne udvikling var ikke udtryk for Holms personlige indsats, men en strukturel forandring i det videnskabelige landskab. Videnskabelige discipliner selvstændiggjorde sig genstandsmæssigt og metodisk, hvilket for historiefagets vedkommende knyttede sig til en ny generation af uddannede historikere, der i stigende grad gjorde sig gældende op gennem 1870'erne. På denne led imødekom tidsskriftet et behov for et specialiseret tidsskrift, som kun beskæftigede sig med historie, hvilket blev mere udtalt, efterhånden som faget fik en selvstændig profil. I Holms periode begyndte en ændring af profilen til et egentligt specialiseret

2 Hans Kargaard Thomsen: En karakteristik af historikeren Edvard Holm, i Johny Leisner m.fl. (red.): Festskrift til Povl Bagge (Kbh.: Den danske historiske Forening 1972), s. 331-348, s. 331f.

tidsskrift med en klarere markeret professionel standard, og *Historisk Tidsskrift* blev et organ for en mere velafgrænset og professionaliseret historisk videnskab. Dette billede af et fagvidenskabeligt tidsskrift understøttes af de faglige diskussioner, som førtes i tidsskriftets spalter; der kom flere anmeldelser, som oftest skrevet af de professionelle historikere, og som sådan udtryk for professionelle videnskabelige standarder. Fra 1876 blev der publiceret litteraturoversigter i et særligt tillæg med titlen »Litteratur og Kritik« med fortegnelser over danske og udenlandske bidrag til dansk historie, hvilket også kan ses som et først og fremmest professionelt hjælpemiddel.³

Den danske historiske forening 1865-1878

I begyndelsen af 1870'erne begyndte et nyt netværk af historikere at aftegne sig, i hvilket en række af de personer indgik, som kom til at tegne tidsskriftet i den fase, hvor det blev et professionaliseret kommunikationsorgan knyttet til de uddannede historikers kredse. I maj 1871 havde man dannet en 'lille historisk forening' med månedlige møder, hvor der blev holdt foredrag og diskuteret historie (og politik).⁴ C. F. Bricka, Fr. Krarup og J. Fridericia var alle uddannede historikere og udgjorde sammen med den juridisk uddannede Johannes Steenstrup og den teologisk uddannede S. M. Gjellerup de centrale personer på længere sigt. Hvad *Historisk Forening* og dets tidsskrift angik, var man ikke tilfreds med de mange samtidshistoriske kildeudgivelser, som Krieger havde stået bag, og som vi vender tilbage til nedenfor. Ifølge Johannes Steenstrups senere erindring skulle man ligefrem have haft kupplaner for at få Krieger væltet af pinden, hvilket dog ikke skete; Krieger gik af sig selv i 1870 på et ukontroversielt årsmøde, hvor de unge dog fik valgt Krarup og Gjellerup ind i bestyrelsen.⁵

³ Jens Chr. Manniche: *Historieskrivningen 1830-1880*, i Søren Mørch (red.): *Historiens historie. Danmarks historie bind 10*. (Kbh.: Gyldendal 1992), s. 199-266, s. 212ff. Claus Bjørn: *Introduktion*, i Claus Bjørn & Christian Larsen (udg.): *C. F. Brickas litterære dagbog 1873-1878* (Kbh.: Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie 2002), s. 5-27, s. 6.

⁴ Møderne kan følges i Brickas dagbog fra 15. januar 1873 til 'foreningen' gik i opløsning december 1874. Bjørn & Larsen (udg.): *C. F. Brickas litterære dagbog 1873-1878*, s. 32, 34, 36, 39, 41, 47, 52, 57f, 61, 68, 73, 77, 79, 84, 86f, 90.

⁵ EA 247522. *Jysk Selskab for Historie: Transskription af Aage Friis' korrespondance (1975-2003)* 49: Hintze Otto - Hjärne Harald, [J.S.], *Vedr. Historisk Forening. Fædrelandet* 16. Mai Nr. 111, s. 2. *Dagstelegraphen Søndagen den 15. Mai, Nr. 129, 1870*. C. O. Bøggild-Andersen & C. Rise Hansen m.fl. (udg.): *Andreas Frederik Kriegers Dagbøger, 1848-1880 bind I-VIII* (Kbh.: Gyldendal 1920-43), bd. IV, 14. maj 1870, s. 363.

Efteråret 1872 var man nået dertil, at man ønskede at etablere en ny historisk forening, der skulle udgive et nyt historisk tidsskrift. I avisen Dagstelegrafen kunne man den 24. oktober under overskriften »Ny historisk Forening« læse følgende korte meddelelse: »En del yngre Mænd – for Størstedelen saadanne, som have taget Magisterkonferens i Historie – have i disse Dage sluttet sig sammen og dannet en Forening.« Den blev fulgt op af følgende vurdering: »Da der iforveien existerer en historisk Forening, som opfylder alle de Krav, der kunne stilles til en saadan, er det vanskeligt at forstaa Hensigten med Dannelsen af den nye Forening. Maaske det er det i Nutiden saa yndede kooperative System, man vil anvende for at lade værdifulde Værker se Lyset.«⁶ At 'oprøret' kom fra de uddannede historikeres rækker, dem der havde taget magisterkonferensen, som tog sigte på en videnskabelig karriere, var sådan set præcist nok. Men hentydningen til det kooperative, som vel var tænkt som en allusion til de brandesianske 'radikalere', der jo var i vælten i disse år, holder til gengæld ikke. Der var både radikale og konservative i kredsen, og det gav konflikter, når talen faldt på politik; men de var først og fremmest historikere eller rettere historiske videnskabsmænd. Man ville på Reitzels forlag udgive et videnskabeligt tidsskrift, som skulle være forbindelsesled til alle historikere i Danmark. Det skulle indeholde mindre afhandlinger, anmeldelser og notitser, som især skulle handle om Danmarks historie, men også om udlandets. Det nye tidsskrift skulle ikke være et alternativ til Historisk Tidsskrift, men et supplement. Især havde man behov for at få anmeldelserne hurtigere ud.⁷

Selvom de unge over for mulige bidragsydere markedsførte deres projekt som et supplement til Historisk Tidsskrift, tyder det på, at der også var en vis utilfredshed med den standard, de mente, Historisk Tidsskrift havde haft under Krieger. Bricka konstaterede i det mindste, at de hæfter, som kom af Historisk Tidsskrift i 1872, udgjorde en lovende modsætning til det magasinagtige præg, som Historisk Tidsskrift tidligere havde haft.⁸ Dette kunne godt være grunden til, at projektet med et nyt tidsskrift ikke blev realiseret. Det har ikke været muligt at opspore udgivelsen af et tidsskrift eller finde spor af en udgivelsesvirksomhed i Brickas dagbøger, som begynder 1873. Ikke desto mindre viser sagen den vigtighed, som Historisk Tidsskrift blev tillagt i den kreds af yngre historikere, hvori de uddannede spillede en central rolle. Et tidsskrift

6 Dagstelegrafen Torsdag den 24. Oktober 1872, s. 2.

7 Bricka til Engelstoft 14. oktober 1872.

8 Bricka til Engelstoft 14. oktober 1872,

skulle være kommunikationskanal for historikere, og det skulle holde en videnskabelig standard, ikke være et magasin eller en kildepublikation. Synspunktet lå i forlængelse af, at man i den snævre kreds bag den 'lille historiske forening' havde diskuteret »Betingelserne for, at et historisk Arbejde kunne siges at være videnskabeligt« så ofte, at alle var bekendt med hinandens holdning, og diskussionen derfor tabte sin dynamik og blev genkendelig og repetitiv.⁹

Ved årsmødet i 1874 havde nogle af deltagerne givet udtryk for, at Historisk Forenings vedtægter trængte til et eftersyn. I foråret 1875 satte formanden Frederik Schiern sagen i bevægelse med et af ham selv forfattet udkast til nye vedtægter. Schiern præsenterede selv de nye vedtægter som udrådte i forhold til foreningens oprindelige vedtægt fra 1839. Han og bestyrelsen havde ønsket at formindske antallet af paragraffer og havde skelet til Norsk Historisk Forenings vedtægter for at finde inspiration. Visse paragraffer havde ikke været i anvendelse i en årrække om nogensinde. Dertil kom, at »de paa den anden Side allerede fra Beg. var og især [efterfølgende] have viist sig som saa utidsv., at det vil være en moralsk Umuligh. at kalde dem til Live igjen«. Ikke desto mindre fremhævede Schiern, at »Foreningens Formaal, Virksomhed og hele Indretning er herved i alt væsentligt uforandrede.«¹⁰ Vedtægtsændringerne blev vedtaget på årsmødet i 1876 uden ændringer og uden videre diskussion.¹¹

Det interessante og påfaldende var, at ændringerne faktisk var ganske væsentlige, men at de åbenbart fremstod som helt naturlige og indlysende både for bestyrelsen og foreningens medlemmer. Den første ændring handlede om specialisering i form af en snævrere fokus på historie: »Formaalet for den danske historiske Forening er dels at vække historisk Aand og Interesse i almindelighed, dels at fremme historisk Kunst og historiske Studier, nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Litteratur.« Væk var al tale om geografi, etnografi og arkæologi – tilbage var historien. Specialiseringen fremgik måske endnu tydeligere af de paragraffer, som omhandlede Historisk Tidsskrift. Forsikringen om, at etnografi, geografi, statistik, biografi og litteraturhistorie ikke

9 Bjørn & Larsen (udg.): C. F. Brickas litterære dagbog 1873-1878, s. 68.

10 Årsmødet 1876 [Kassebeholdning pr 1/1 1876, Formandens beretning mm. Uden datering]. RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879. Forslaget havde været fremsat allerede på årsmødet i 1875, men der var ikke fremmødte nok til, at det kunne vedtages.

11 Bestyrelsesmøde den 21de April 1875 og Aarsmøde 10de Maj 1876. 10137. Den Danske Historiske Forening. 1839-1919. Forhandlingsprotokoller mm., Forhandlingsprotokol 1875-1919, 2. Iff, s. 11. Bjørn & Larsen (udg.): C. F. Brickas litterære dagbog 1873-1878, s. 121f.

skulle være lukket ude fra tidsskriftets spalter, var forsvundet. I stedet hed det kort og godt, at Historisk Tidsskrifts »Indhold skal fornemmelig bestaa af originale historiske Afhandlinger, tillige kan deri optages historiske Anmeldelser og Kritikker, utrykte Breve, Documenter og andre historiske Bidrag.«¹²

Historien blev stanset ud som et særskilt fagområde adskilt fra litteraturhistorien og etnografien, og det faldt helt naturligt. Ligeså naturligt faldt det åbenbart, at kun bestyrelsens medlemmer var kompetente til at bedømme kvaliteten af bidrag indsendt til optagelse i tidsskriftet. Som nævnt var der i de gamle vedtægter en bestemmelse om, at to medlemmer af foreningen skulle sige god for artikelbidrag, skrevet af bestyrelsesmedlemmer. Denne paragraf blev fjernet i 1876, og alene bestyrelsen angives som den institution, som optog artikler i tidsskriftet.¹³ Den kompetence, som i de oprindelige vedtægter havde været enhver dannet mand og medlem af foreningen forlenet, fremstod 40 år senere som utidssvarende. Det var ikke enhver beskåret at bedømme, om historiske afhandlinger holdt tidsskriftets standarder; det kunne alene bestyrelsen.

Historisk Tidsskrift under Holms formandskab bød på mindre og større kontroverser, som er svære at udrede, fordi tidsskriftets arkiv som nævnt er ringe bevaret frem til 1875. Man kan derfor ikke se, om det var faglige eller personlige modsætningsforhold, som gjorde sig gældende. Fx noterede den afgående formand i sin dagbog, at Krarup og Gjellerup blev valgt ind i bestyrelsen i 1870 mod Holms ønske, men i overensstemmelse med Schierns.¹⁴ Men det er ikke muligt at belyse hverken Holms eller Schierns grunde til at indtage den holdning, de ifølge Krieger indtog. En anden sag peger ligeledes på modsætninger i bestyrelsen, men igen er det svært at se, om det var historiefaglige eller personlige modsætninger, som gjorde sig gældende.

I 1872 publicerede Krarup en anmeldelse af Johan Grundtvigs Meddelelser fra Rentekammerarchivet, som Krarup mente, havde forfejlet sit formål, og at årsagen til det skulle findes hos Grundtvig. I stedet for at give vejledning for den videnskabeligt arbejdende selvstændige forsker havde Grundtvig valgt at optrykke nogle tilfældige regnskaber og brevskeber, der hverken kunne tilfredsstille forskeren eller det bredere

12 HT 4.Rk. Bd.5 (1875-1877), s. lv-lvi, s. lv, §1 og §2. Claus Møller Jørgensen: Dansk historievitenskab 1883 - o. 1915. (Aarhus Universitet: upubl. speciale 1991), s. 85. Maniche: Historieskrivningen 1830-1880, s. 215.

13 HT 4.Rk. Bd.5 (1875-1877), s. lv, §4.

14 A. F. Kriegers Dagbøger bd. IV, s. 363.

publikum for den sags skyld.¹⁵ Det kaldte Grundtvig på banen. Ifølge C. F. Bricka, som var velinformeret om, hvad der foregik i det københavnske historikermiljø, førtes der inden årsmødet en veritabel agitationskampagne for at få Grundtvig valgt ind i bestyrelsen, hvilket da også skete. Det blev, stadig ifølge Bricka, et stormfuldt årsmøde. Grundtvig kritiserede anmeldelserne i tidsskriftet og hentydede til, at Krarup havde optrådt som marionet for en anden; han tænkte uden tvivl på Geheimearkivar Wegener. Også andre kritiserede anmeldelserne, mens bestyrelsen forsvarede, at anmeldelsen var optaget, og afviste, at den burde have været forelagt censorer uden for bestyrelsen – en bestemmelse, der stadig stod i vedtægterne på dette tidspunkt.¹⁶ For at forhindre, at tidsskriftet blev en kampplads, hvor bestyrelsens uoverensstemmelser kunne diskuteres i det uendelige, besluttede formand og sekretær at henvise den videre debat til at foregå andre steder.¹⁷

På en måde var *Historisk Tidsskrift* blevet taget som gidsel i en intern magtkamp i arkivvæsenet, men man kan ikke sige, at det forhindrede bestyrelsen i at virke. Det betød måske, at Krarup ikke holdt så længe i bestyrelsen, som han ellers kunne have gjort. Krarup var parat til at forlade bestyrelsen allerede i 1874, men Schiern og Wegener talte ham fra det. Han holdt stand, indtil C. F. Bricka overtog hans plads i 1877. Bricka og Krarup var, som også Gjellerup, af den yngre generation af historikere; alle tre var med i 'den lille historiske forening' og senere den kreds, som dannede Selskabet for Historiske Kildeskrifters Udgivelse i 1877, der netop ønskede at bygge sin virksomhed på de yngre, produktive historikere, som var bosiddende i København. Det var også en kreds og et miljø, hvor *Historisk Tidsskrift* var et centralt orienteringspunkt for den produktive historiker, som det fremgår af Brickas dagbog fra 1870'erne.¹⁸

Historisk Tidsskrift 1865-1878

Kriegers indsats i Historisk Forenings bestyrelse var som nævnt begyndt i Westergaards redaktørtid. Krieger havde været medlem af Historisk Forening fra dens oprettelse. Hans blik for historiens betydning som

15 Fr. Krarup: Anmeldelse af Joh. Grundtvig; Meddelelser fra Rentekammerarchivet indeholdende Bidrag til Danmarks Historie af Utrykte Kilder, HT 4.Rk. Bd.3 (1872), s. 610-616.

16 Bjørn & Larsen (udg.): C. F. Brickas litterære dagbog 1873-1878, s. 42ff.

17 E. Holm til Schiern 22. oktober 1873. Diverse Dokumenter 1839-1879.

18 Bjørn & Larsen (udg.): C. F. Brickas litterære dagbog 1873-1878, s. 72f, 127ff, 149 og passim.

argument i samtidens politiske kampe havde allerede manifesteret sig i hans organisation og redaktion af *Antislesvigholstenske Fragmenter*, som udkom i 16 hæfter mellem 1848 og 1851. Fragmenterne blev til på foranledning af Universitetets konsistorium, og indeholdt en række historiske redegørelser mod den slesvig-holstenske bevægelses påstand om, at Slesvig og Holsten hørte sammen, og for, at Slesvig og Danmark historisk, nationalt og statsretligt var en enhed. Krieger var således ankermand på et projekt, der forenede historisk videnskabelighed og dagsaktuel politik i et forsøg på at legitimere danske krav i den politiske strid om Slesvig. Kort efter sin tiltræden som formand forsøgte han at hverve bidrag, og han fortsatte med at opmuntre yngre historikere ved at vise interesse for deres arbejde. Især hvis deres forskning omhandlede den politiske samtids- og nærmeste fortids historie, som var Kriegers absolutte hovedinteresse. Blandt andre havde Holm hans bevågenhed, men han synes i det hele taget at være meget velunderrettet om, hvad der foregik i det ikke særlig store historikermiljø.

Krieger kom på den måde til at præge tidsskriftet, så det fik en udpræget fokus på den politiske historie, især samspillet og konflikterne mellem de nordiske lande og modsætningsforholdet mellem dansk og slesvig-holstensk. Dette manifesterede sig ikke mindst i tidsskriftets mange kildepublikationer. Krieger publicerede ikke kilder selv, men det tyder på, at han var den aktive bagmand for, at Historisk Tidsskrift skulle publicere flere kilder og især kilder til tiden fra 1848 og fremad. Publikationen af kilder til dansk og international historie i perioden fra 1848 til London-konferencen i 1864 og fredsslutningen i Prag 1866 gav tidsskriftet en markant samtidshistorisk profil, som det ikke havde haft tidligere, og som fortsatte Kriegers formandsperiode ud. Når det medtænkes, at Krieger med stor omhyggelighed forsøgte at tilrettelægge sit eget historiske eftermæle i sine dagbøger, er det svært at lægge den tanke fra sig, at kildeudgivelserne også var orkestreret ud fra et særligt politisk perspektiv: det var ikke kilder til de radikale demokratiske bevægelser historie, der meddeltes, men kilder til de nationale politikeres handlinger og motiver og de nationalliberales beretninger.¹⁹

Helt ekstraordinær og enestående blandt kildeudgivelserne var den nationalliberale leder Orla Lehmanns beretning om Martsministeriets dannelse og håndteringen af en slesvig-holstensk deputation i marts

19 Hans Vammen: *Den tomme stat. Angst og ansvar i dansk politik 1848-1864* (Kbh.: Museum Tusulanums Forlag 2011) s. 151f. Caspar Paludan-Müller til A. F. Krieger 17. april 1857, i Bjørn Kornerup (udg.): *Caspar Paludan-Müller, et udvalg af hans optegnelser og breve bd. II* (Kbh.: G. E. C. Gads Forlag 1958), s. 196. A. F. Kriegers *Dagbøger bd. III*, 27. juni 1865, s. 286.

1848, som angiveligt var blevet til på Edwards Holms anmodning. »Brev om Martsdagene til Redaktøren af historisk Tidsskrift« indledes med følgende, der ikke ligefrem leder opmærksomheden hen på, at Lehmann var aktiv deltager i sagen: »De har anmodet mig om nogle Oplysninger vedkommende Dannelsen af Martsministeriet (...) og dets første politiske Handling, Besvarelsen af de slesvig-holstenske Udsendinges Andragende«. Brevet gav Lehmann mulighed for at fremstille det, som om deputationens andragende »vel i Virkeligheden [var] en Krigserklæring fra Hertugdømmerne til Kongeriget, men Formen dog fremtraadte som et Andragende til Kongen fra dennes tyske Under-saatter«. Lehmanns partsindlæg blev bragt uden de kildekritiske eller realhistoriske kommentarer, som almindeligvis fulgte kildeudgivelser, og uden andre kilder end Lehmanns egen hukommelse, som forlenes med den autoritet og autenticitet, som Historisk Tidsskrift kunne give den.²⁰

Med hensyn til selve redaktionsprocessen synes Kriegers rolle dog marginal. Et af de få spor af redaktionel virksomhed, som findes i hans dagbøger, er hans og Regenburgs redaktion af O. Müllers artikel om Martsdagene 1848, som bl.a. byggede på mundtlige meddelelser fra Orla Lehmann selv.²¹ Regenburg og Krieger havde åbenbart fået nogle informationer om nogle mere revolutionære træk af Orla Lehmanns gøren og laden i de ophedede dage strøget af manuskriptet: »Jeg meddelte O. Müller Regenburgs og mine Bet. Med Hensyn til hans Beretning om Martsdagene. Han tog ret taaleligt imod det. Navnlig fandt han sig i at udslette Lehmanns Forklaringer om »Fortvivlelsens Selvhjælp« og om, hvorlunde han vilde havt Borgerrepræsentanterne til at erklære at sig i Permanens paa Slottet, hvis Kongen ikke havde bestemt sig til en ny Politik.«²² »Fortvivlelsens Selvhjælp« henviser til en adresse forfattet af Orla Lehmann, som Københavns borgerrepræsentation skulle overrække den nytiltrådte Frederik VII 20. marts 1848. Hensigten med adressen var at lægge pres på kongen for at få ham til at udnævne en ny regering, der inkluderede nationalliberale ministre. Gjorde kongen ikke det frivilligt, kunne man blive tvunget til at tage mere vidtgående midler i brug: »Vi anraabe Deres Majestæt om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp«. Lehmanns forklaring på

20 Orla Lehmann: Brev om Martsdagene 1848, HT 3.Rk. Bd.6 (1867) s. 198-211.

21 I et tillæg til sin artikel om 1848 tillagde Otto Müller ukritisk Lehmann værdi som kilde til Martsministeriets dannelse og forhandlingerne på dets møder. Otto Müller: Tillæg og Berigtigelser til den i dette Tidsskriftes 3die Række, 6te Bind S. 135 ff. optagne Beretning om Martsdagene 1848 i Kjøbenhavn. HT 4.Rk. Bd.2 (1870), s. 951-954.

22 A. F. Kriegers Dagbøger bd. IV, 7. marts 1868, s. 145.

vendingen »Fortvivlelsens Selvhjælp« kan ikke læses ud af dagbogsnotatet; men oplysningen om, at Lehmann havde ønsket, at borgerrepræsentationens medlemmer skulle besætte slottet, hvis ikke man fik nationalliberale medlemmer i en ny regering, passede åbenbart ikke ind i det billede, Krieger mente, var det korrekte på trods af, at Lehmann selv havde meddelt Müller informationen. Det revolutionære tilsnit over truslen om selvhjælp – oprør – og en evt. besættelse af kongens slot har sandsynligvis været for meget for den nationalliberale Krieger, der ikke ønskede at blive forbundet med radikale eller ligefrem revolutionære politiske handlemåder.

I det omfang man kan skimte de normer, som blev lagt til grund for at optage og afvise artikler til Historisk Tidsskrift, finder man spor af de normer, som hører forskningsuniversitetet til, men også en norm, som mere var et tegn på et gradvist sporskifte i tolkningen af vedtægtsbestemmelsen om, at man skulle fremme »historiske Studier, nærmest med Hensyn til Fædrelandet.« For at starte med det sidste var den tid forbi, hvor romerske bønder og gotlandske sprogforhold fandt vej til Historisk Tidsskrifts spalter. Det man i dag ville kalde *metodologisk* nationalisme, at den nationalstatslige ramme tages for givet som den naturlige ramme om videnskabelige fortolkninger, viser sig i en enkelt sagsbehandling, hvor bestyrelsen anvender det som en måde at forkorte et bidrag. »Den Hele almindelige Oversigt over den katholske Reaction [...] maatte, som liggende de danske Forhold fjernest, falde bort«²³ hedder det om et bidrag, som var mere omfangsrigt, end man havde plads til. 20 år tidligere havde den daværende bestyrelse slået fast, at det var helt i overensstemmelse med tidsskriftets praksis at optage artikler med antikt og rent ikke-dansk indhold. I midten af 1870'erne blev »nærmest med hensyn til Fædrelandet« tolket mere eksklusivt, som det omdrejningspunkt vigtigheden og relevansen af bidragenes indhold kunne måles i forhold til.

Med hensyn til forskningsidealet handlede det stadig om, at historiske studier ikke drejede sig om at reproducere gammel viden, men at bidrage med ny viden på grundlag af selvstændige, kildebaserede undersøgelser. At kildegrundlaget skulle være i orden, var en selvfølge. Omvendt var det ikke nok blot at lade kilderne tale for sig selv. En artikel blev således enstemmigt afvist som en »ren Materialesamling.« Havde man ikke benyttet den nyeste forskningslitteratur, var det måske ikke en dødssynd, men i det mindste én forfatter blev bedt om at revidere sit bidrag, fordi de nyeste forskningsresultater ikke var inddraget.

23 Bestyrelsesmøde den 21de Septbr. 1875. Forhandlingsprotokol 1875-1919.

Bragte de indsendte manuskripter intet nyt, kunne det til gengæld bruges til at afvise optagelse.²⁴ Men netop kun 'kunne bruges', for man støder også på et andet 'bedømmelsesprincip', som overtrumfer kravet om ny viden. Matthæus-princippet kaldes det: Den der allerede har meget, skal have mere. I praksis betød det, at videnskabsmænd med høj videnskabelig status havde mulighed for at optjene mere status på en billigere baggrund. En højt profileret historiker som Caspar Paludan-Müller behøvede således ikke at præstere nye forskningsresultater for at få en artikel optaget: »Prof. C. Paludan Müller havde indsendt et Fragment af Forelæsninger om Frederik IV's Kampe med Górtz og Stenbock. Man mente, at man maatte optage det, enskjönt at man ikke fandt, at det indeholdt noget nyt.«²⁵

Om disse bedømmelser var der enighed. Enkelte gange har uenigheder sat sig spor i kilderne, som begrænser sig til sidste halvdel af Holms redaktørperiode, og de drejede sig øjensynligt mere om minimumskrav end maksimumsnormer. Pastor K. Hansen havde indsendt to afhandlinger, hvor man i enighed afviste den ene, mens Bricka og Holm også var imod at optage den anden, men blev nedstemt af de tre andre. Bricka beskrev dem begge som »en annalistisk ordnet Gjengivelse af en del Breve, uden noget Forsøg paa at give en virkelig Fremstilling eller paa at gaa til Bunds i Sagen,« og man enedes først efter en længere forhandling om at optage artikel nummer to, og da med en del krav om omarbejdelser.²⁶ De modsætninger, som kom til syne i perioden, synes således ikke at have handlingslammet bestyrelsens bedømmelsesarbejde, som man umiddelbart kunne formode.

Genren i Historisk Tidsskrift var i Holms redaktørtid entydig blevet til den kildebaserede undersøgelse af et afgrænset historisk fænomen, som oftest om et politisk-historisk emne. Kildeudgivelse var stadig en central del af tidsskriftets indhold og afspejler kildernes status som den historiske forsknings råstof. De kildekritiske afhandlinger var ikke længere sjældenheder, men et markant indslag i de fleste hæfter. Der var,

24 Citat fra Bestyrelsesmøde 16de December 1876. Bestyrelsesmøde 23de Oktober 1875. Bestyrelsesmøde 9de November 1877. Forhandlingsprotokol 1875-1919.

25 Bestyrelsesmøde 17de Marts 1877. Forhandlingsprotokol 1875-1919. Tilsvarende gælder C. T. Engelstoft, hvis artikel om adelsslægten Brockenhuus af Holm nok anses for grundig og pålidelig, men emnemæssigt irrelevant. E. Holm til Schiern 15/4 1873. Diverse Dokumenter 1839-1879. Robert K. Merton: *The Matthew Effect in Science*, i N. W. Storer (ed.): *The Sociology of Science* (University of Chicago Press 1973), s. 439-460.

26 Bjørn & Larsen (udg.): *C. F. Brickas litterære dagbog 1873-1878*, s. 153, 158f, citater s. 166, 169. Bestyrelsesmøde 9de November 1877. Den eneste anden delte afgørelse for optagelse skete på Bestyrelsesmøde 19. maj 1875. Forhandlingsprotokol 1875-1919.

som det vil fremgå nedenfor, ikke nogen tvivl om, at kildekritik spillede en central rolle for de yngre historikere, men den kildekritiske afhandling synes i det hele taget slået fast som det fremmeste eksempel på historisk videnskabelighed. Det var på dette felt, de videnskabelige sporer skulle tjenes. Til gengæld var den historiske oversigt bygget på den bestående forskning blevet en sjældenhed. Camillus Nyrop skrev et par bidrag, som her er kategoriseret som oversigter; de handlede om jern- og glasproduktion over en 200-årig periode, men de adskilte sig faktisk fra Molbechs ved i vid udstrækning at bygge på utrykte kilder snarere end andres fremstillinger. I fuld overensstemmelse med vedtægterne fra 1876 var artikelmassen i tidsskriftet blevet rent historisk. Vedtægterne kodificerede således den gældende praksis, hvor etnografi og arkæologi var faldet helt ud af billedet, mens litteraturhistoriske emner lejlighedsvis fandt vej til tidsskriftets sider, som de skulle fortsætte med at gøre hele perioden ud.

Tabel 1. Historisk Tidsskrifts indholdsfordeling 1865-1878

	Antal	Andel
<i>Historie:</i>	70	97 %
Kilder	24	33 %
Kildekritiske afhandlinger	12	17 %
Afhandlinger	30	42 %
Heraf:		
Personalhistorie:	(11)	(15 %)
Politisk historie:	(15)	(21 %)
Oversigter	4	6 %
<i>Andre emner end historie:</i>	2	3 %
Etnografi	0	0 %
Arkæologi	0	0 %
Litteratur/sproghistorie	2	3 %
I alt	72	100%

Artikler 1865-1878

På den kritiske afhandlings område var Caspar Paludan-Müller i denne periode den mest fremtrædende og betydningsfulde historiker. Han havde sin storhedstid i Holms redaktørperiode, dels med yderligere to »Studier« i den serie, han havde indledt i 1858, dels med flere kildekritiske undersøgelser af problemstillinger i 1500-tallets historie. Bøggild-Andersen så disse bidrag som de vigtigste videnskabelige bidrag i den westergaardske periode og den efterfølgende periode under Edvard Holms redaktion, som bandt dem sammen og adskilte dem fra Molbechs redaktørtid. Bøggild-Andersens vurdering hang til dels sammen med, at han opfattede Paludan-Müllers kildekritik som et videnskabeligt fremskridt på vejen frem mod den moderne historievidenskabs gennembrud efter 1880 med Kr. Erslev som fører. Mere korrekt er det, at Paludan-Müllers kildekritiske principper i høj grad blev den mur, som den 'erslevske' kildekritik spillede op mod. Om det alene betegner et entydigt fremskridt, er måske mere tvivlsomt, bla. fordi Paludan-Müllers systematiske opmærksomhed på ophavssituationen faldt ud af fokus indtil Erslevs sene skrifter fra 1911. Under alle omstændigheder var Paludan-Müllers bidrag med til at cementere Historisk Tidsskrifts status som det historievidenskabelige tidsskrift i Danmark.²⁷

I andet bidrag til serien af Studier tager Paludan-Müller igen Skibbykrøniken op. C. T. Engelstoft havde i tidsskriftet tidligere på året anfægtet hans påvisning af ophavsmandens, Povl Helgesens bevidste fordrejning af sandheden om en bestemt begivenhed: processen mod Hans Tausen for kætteri i 1533. Det drejede sig om, hvorvidt Helgesen eller den senere gengivelse hos Huitfeldt fra slutningen af 1500-tallet gengav dommen korrekt. Paludan-Müller argumenterede for sidstnævnte med en indgående, over 100 sider lang kildekritisk analyse, som skridt for skridt gennemgik Engelstofts kilder, tolkning og argumentation. Studien af Saxo havde en noget anden karakter og sigtede på værket tilblivelse, og hvornår de forskellige dele var skrevet. Svaret blev, at samtidshistorien, som Saxo selv var direkte eller indirekte vidne til, blev skrevet først og sagnhistorien sidst: »For fulde Seil og lykkeligste Medbør foer Saxo ned ad Folkesagnenes brede Strøm«, som det poetisk

27 C. O. Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, HT 10.Rk. Bd.5 (1939), s. 90f. Jens Chr. Manniche: Den radikale historikertradition (2000 [Aarhus 1981] <http://www.historienu.dk/Forskningsportal/Manniche.pdf>, lokaliseret d. 6. august 2014), s. 78f. Manniche: Historieskrivningen 1830-1880, s. 213.

formuleres.²⁸ I et mindre bidrag gennemgik Paludan-Müller kildekritisk de »data«, som C. F. Allen havde lagt til grund for en påstand om, at Didrik Slaghæk havde været sekretær for Frederik II tidligere, end man normalt mente; selv i tekster, hvor hensigten ikke var primært kildekritisk, blev man præsenteret for et appendiks om kilderne og med kritiske anmærkninger, som det hed. Hos Paludan-Müller blev kilderne og kildekritikken sat i centrum som kernen i den historiske videnskabelighed.²⁹

Som eksempel på den markante og nye interesse for det sene 1700-tals politiske historie og kilderne hertil tjener Edvard Holms første afhandling i tidsskriftet »Om Danmarks Deeltagelse i Forhandlingerne om en væbnet Neutralitet fra 1778-1780«. Det spørgsmål, Holm havde stillet sig, rodfæstedes i den bestående forskning som en uklarhed om Andreas Peter Bernstorffs stilling til forhandlingerne, som Holm agtede at afklare på baggrund af kilderne. Holm opstillede en række delspørgsmål, som fremstillingen ville undersøge, og fremhævede, at besvarelsen af disse skete på baggrund af en systematisk gennemgang af aktstykker fra Udenrigsministeriets arkiv, som alene kunne give de nødvendige oplysninger. Dette blev afsættet for en redegørelse for de diplomatiske bestræbelser på at sikre neutral dansk skibshandel under den fransk-engelske krig 1778-80 gennem forhandlinger med England, Rusland og Sverige.

I stedet for at fremstille Bernstorff som en vaklende og usikker udenrigspolitiker, som man almindeligvis havde gjort, viser aktstykkerne ifølge Holm en politik, der er både let forståelig og konsekvent. Bernstorff forstod at manøvrere i de skiftende internationale farvande, idet han hele tiden tog bestik af de skiftende forhold og lagde kursen efter de muligheder, der var for hånden. Hensigten var at lade Danmark spille en så selvstændig rolle som muligt. Bernstorffs udenrigspolitiske raison d'être, grundlaget for det af Holm benævnte Bernstorffs 'politiske system', var ifølge Holm en grundlæggende frygt for Sverige, men også

28 Caspar Paludan-Müller: Studier til Benyttelse og Bedømmelse af nogle Kildeskrifter til nordisk Historie. HT 3.Rk. Bd.6 (1867), s. 299-407. Caspar Paludan-Müller: Studier til Benyttelse og Bedømmelse af nogle Kildeskrifter til nordisk Historie. HT 4.Rk. Bd.5 (1875), s. 333-381, citat s. 371.

29 Caspar Paludan-Müller: Har Didrik Slaghæk været Sekretær hos Kong Christiern den Anden allerede i Aaret 1512? HT 4.Rk. Bd.4 (1873), s. 65-89. Caspar Paludan-Müller: Kong Christiern den Førstes Reiser i Tydskland og Italien i Aarene 1474 og 1475. HT 5.Rk. Bd.2 (1880), s. 241-347. Mht. kildekritik og videnskabelighed som det kendetegnende ved Paludan-Müller som historiker se Edvard Holms forord til Paludan-Müllers posthumt udgivne forelæsninger Dansk Historiografi i det 18. Aarhundrede. HT 5.Rk. Bd.4 (1883), s. 1-188, 1f.

at han var en vidtgående tilhænger af merkantilismens handelspolitik og dens vægtning af skibshandel. Med hensyn til merkantilismen var Bernstorff ikke »hævet over sin Tids Fordomme«, og hans handlemåder måtte ses i forlængelse af dem, selvom eftertidens økonomiske teorier havde underkendt dem fuldstændigt. Bernstorffs udenrigspolitik var endvidere præget af sin tid i kraft af »den patriotiske Varme«, som Holm mente at kunne læse ud af hans betænkninger og depecher. Derfor gav den tilnærmelse til England, som var kernen i Bernstorffs politik i disse år, god mening, fordi den ville hæve Danmarks anseelse internationalt, den ville gavne dansk skibsfart, og den var i det hele taget konsekvent i lyset af Bernstorffs 'politiske system'.³⁰

Bernstorff måtte altså forstås i lyset af sin tid og den internationale situation, som han handlede i. Eftertidens synsmåder havde intet at sige for den historiske betragtning af Bernstorffs udenrigspolitik, der måtte forstås i lyset af tidens fordomme og den realpolitiske virkelighed. Der var tale om et stykke klassisk personcentreret politisk begivenhedshistorie, som på baggrund af omfattende arkivalske studier gav en detaljeret, kildenær fremstilling af begivenhedernes gang og de politiske aktørers handlinger og motiver. Det kildenære ved fremstillingen hang ikke alene sammen med detaljerigdommen, men også med talrige sidelange kildecitater og 20 siders bilag med kilder, hvilket understregede, at det var de arkivalske kilder, som gav fremstillingen dens tyngde og sandhedsværdi.

Af en ganske anden karakter var Otto Müllers førnævnte artikel om Martsdagene i 1848. Artiklen byggede på en blanding af erindring, hvor Müller havde været »umiddelbar Deeltager og Øienvidne«, optegnelser nedskrevet kort efter begivenhederne og skriftlige kilder fra martsdagene. Nok så interessant er det, at Müller også havde brugt muligheden for at indhente oplysninger fra endnu levende personer, hvoraf en af informanterne som nævnt var Orla Lehmann. På det grundlag havde Müller stillet sig opgaven at »give en objectiv tro og rigtig Fremstilling af hint Tidsafsnit,« hvilket tog form af en dag for dag fremstilling af dagene fra den 19. til den 24. marts 1848. At artiklen ikke desto mindre havde en pro-nationalliberal tendens, kan ikke overraske. Ej heller at lovprisningen af Lehmanns retoriske evner og folkemængdens støtte til hans budskab om 'Danmark til Ejderen' på det store massemøde i Casino var højlydt og enstemmig. Mere interessant er Müllers forklaring på den sentens om »Fortvivlelsens Selvhjælp«, hvorfra Krieger og

30 E. Holm: Om Danmarks Deeltagelse i Forhandlingerne om en væbnet Neutralitet fra 1778-1780. HT 3.Rk. Bd.5 (1866), s. 1-164, citater s. 85.

Regenburg havde fået fjernet Lehmanns egen forklaring, som det er omtalt ovenfor. Müller slog i den redigerede udgave sentensen hen som et retorisk virkemiddel, som ingen tillagde egentlig betydning i Martsdagene, men som i sidste ende blev til stor skade for den danske bevægelse, fordi den blev brugt af den slesvig-holstenske bevægelses fortalere til at vise danskernes radikalisme:

Jeg for min Deel reflecterede ikke over disse Ord, som jeg vistnok kun har betragtet som blotte Kraftudtryk, og saaledes gik det sikkerligen – under Øieblikkets Spænding og den Bekymring, der trykkede Alles Sind – Fleertallet af de Tilstedeværende. Men i og for sig kunne disse Udtryk dog ikke betegne Andet, end at man vilde tage sig selv til Rette, hvis ikke Regjeringen gik ind paa Forlangendet, eller med andre Ord, at de vare, hvad senere oftere blev sagt og stærkt dadlet: Trussel om Revolution.³¹

Havde den tidligere udgave af artiklen givet Lehmanns berømte passus en mere revolutionær tendens, var den med denne forklaring borte i den redigerede udgave. Müller nøjedes med at konstatere, at udsagnet var blevet misbrugt fra tysk side som et bevis på den nationalliberale bevægelses oprørske karakter, og bakkede dette op ved at bruge en del kræfter på at afvise, at den nye konge på nogen måde skulle have været udsat for pres. Frederik VII's beslutning om at afslutte enevælden, gøre sig selv til konstitutionel monark og lade nationalliberale ledere blive medlemmer af regeringen var »den frie Mands Beslutning«, truffet uden pres fra de nationalliberale eller andre. Uanset dette var Müllers artikel en del af en karakteristisk samtidshistorisk profil, i Müllers tilfælde med en nationalliberal slagside i forhold til »den nye tids mænd«, som var bærere af ånden fra 1848, den »af Folkelederne repræsenterede Folkevilie«, som satte sig igennem i Martsdagene – også hos Frederik VII.³²

Det er almindeligt accepteret, at der skete et generationsskifte i det danske historikermiljø i 1880'ernes begyndelse, og 1870'erne var det årti, hvor denne generation begyndte at gøre sig bemærket. Ser man på de artikler, som denne yngre generation publicerede i Historisk Tidsskrift i Holms periode, karakteriseredes de af kildekritiske afhandlinger og kildetunge historiske afhandlinger, hvor afgrænsede historiske

31 Otto Müller: Martsdagene 1848 i København. HT 3.Rk. Bd.6 (1867), s. 135-197, citater s. 135, 136, 146.

32 Samme, s. 192 og 193.

fænomener blev taget op til undersøgelse.³³ Iøjnefaldende er det med hensyn til de kildekritiske afhandlinger, at det åbenbart var et felt, som mange af de yngre havde brug for at vise, de bemestrede. Det gælder Kr. Erslev, Johannes Steenstrup og Bricka, men også historikere som A. D. Jørgensen og Troels-Lund, som ellers ikke i deres videre karriere gjorde sig særlig bemærkede som kildekritikere. Jørgensens og Steenstrups tilgang lignede hinanden ganske meget, idet de begge interesserede sig for traditionens troværdighed. Erslev forsøgte i sin kildekritiske analyse at forklare en kildes sammensatte karakter som udtryk for ophavsmandens interesser og den historiske sammenhæng, kilden efter hans opfattelse indgik i.³⁴ Brickas analyse af sagnet om Christoffer Barnekovs heldedåd søgte at vise sagnets upålidelighed ved at vise, at dåden ikke havde sat sig andre spor, hvor man ellers skulle forvente det, i samtidige beretninger, ligprædiken over Barnekov, eller realhistorisk, at kongen ikke tog noget særligt ansvar i forhold til de efterladte. Hvad det sidste angik, pegede et bevaret aktstykke om enkens indbetaling af gæld til kongen i stik modsat retning:

Dette Aktstykke og saa Sagnet! Det ene koldt, men bestemt, det andet varmt, men i al sin glimrende Skikkelse dog saa usikkert. Enhver, som ikke, døv for Videnskabens Krav, blindt sværger til Digtingens Fane, maa erkjende, at her er en skærende Modsætning: Aktstykket og Sagnet pege hvert i sin Retning.³⁵

Det var Historisk Tidsskrifts kommende redaktør, der skrev disse linjer. Bricka havde uden tvivl ikke skænket redaktørposten en tanke på dette tidspunkt, men tanken om 'videnskabens krav' gav han ikke slip på, heller ikke som redaktør af Historisk Tidsskrift.

³³ Til afhandlingerne hører J. A. Fridericia: Nogle Bemærkninger om Rigsmarskeme og Rigsmarskembedet, især under Christian IV. HT 4.Rk. Bd.3 (1872), s. 578-609. A. Heise: Herredagen i Kjøbenhavn 1533. HT 4.Rk. Bd.3 (1872), s. 222-517.

³⁴ A. D. Jørgensen: Om Danebrogens Oprindelse. HT 4.Rk. Bd.5 (1875), s. 415-459. Troels Lund: Om Dommen over Christoffer Rosenkrands. HT 4.Rk. Bd.3 (1872), s. 518-537. Hertil også Pelle O. Larsen: Skønlitteraturen som opposition. Den historievidenskabelige udgrænsning af Troels-Lund i 1870'erne, Kulturstudier nr. 1 (2011), s. 36-58, s. 40f. Kr. Erslev: Kong Valdemars Jordebog og den nyere Kritik. HT 4.Rk. Bd.5, (1875), s. 56-116. Hertil også Manniche: Den radikale historikertradition, s. 130ff. Johannes Steenstrup: Danske Kolonier i Flandern og Nederlandene i det 10de Aarhundrede. HT 4.Rk. Bd.6 (1877), s. 484-497.

³⁵ C. F. Bricka: Har Christian Barnekov frelst Christian den Fjerdes Liv i Træfningen paa Skällinge Hede? HT 4.Rk. Bd.3 (1872), s. 1-21, s. 19. Hertil også Bjørn: Introduktion, s. 9f.

Den danske historiske forening 1878-1897

C. F. Bricka blev på mange måder sekretær for den udvikling, som skete i det faghistoriske miljø fra 1870'ernes slutning indtil århundredeskiftet. Han blev sekretær for Historisk Forening i 1878 efter at være blevet valgt ind i bestyrelsen året før. Fra 1882 blev han ligeledes sekretær for Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og dermed redaktør af *Danske Magazin*. Sidst men ikke mindst blev han redaktør på *Dansk Biografisk Lexikon* fra 1885 til sin død i 1903. Han havde i 1870'ernes begyndelse haft ambitioner om en videnskabelig karriere, men fandt forskningsarbejdet så byrdefuldt, at han opgav. I stedet brugte han sine akademiske kræfter på redaktionsarbejde og en flittig og spids anmelderpen, kendt og frygtet for sine bedømmelser.³⁶

Med Bricka som redaktør udviklede Historisk Tidsskrift sig til at være et faghistorisk organ. Bestyrelsen blev knyttet tæt til videnskabsfagets professionelle elite, først og fremmest universitetsprofessorerne, men også andre professionelle historikere som Bricka selv. Uddannede historikere dominerede tidsskriftet som forfattere af artikler og anmeldelser. Historisk Tidsskrift blev et videnskabeligt tidsskrift, hvor videnskabelige standarder og normer dominerede. Det blev også bemærket i udlandet. I tidens førende historievitenskabelige organ, det tyske *Historische Zeitschrift*, pegede redaktøren Heinrich von Sybel i 1891 på Historisk Tidsskrifts høje videnskabelige standard og alsidighed. Især efter Bricka var trådt til som redaktør, var tidsskriftet mønstergyldigt tilrettelagt og holdt den videnskabelige fane højt.³⁷ Selvom videnskabeliggørelsen ikke betød, at man skulle være professionel eller uddannet historiker for at få adgang til at publicere i tidsskriftet, betød det, at det blev sværere for ikke-videnskabeligt uddannede eller på anden måde meriterede historikere at få artikler optaget.

Som det var tilfældet med udviklingen i Holms redaktørperiode, må det dog også pointeres her, at det ikke var udtryk for Brickas personlige indsats, at udviklingen gik i den retning. Det københavnske tidsskrift fulgte den samme udvikling, som, med visse tidsmæssige forskydninger, kan spores i de fleste europæiske lande i retning af professionalisering og videnskabeliggørelse. Professionaliseringen af Historisk Tidsskrift kan vises ved at analysere artikelforfatternes uddannelsesmæssige og professionelle baggrund, men kan også ses af det netværk, som bar

36 Samme, s. 13f.

37 Jens Henrik Tiemroth: Professionalisering og demokrati 1880-1991, i Søren Mørch (red.): *Historiens historie*. Danmarks historie bind 10 (Kbh.: Gyldendal 1992), s. 267-186, s. 273.

tidsskriftet oppe. Det er flere gange nævnt, at Bricka tilhørte den kreds af yngre historikere, som i 1877 dannede Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, og som havde tråde tilbage til den kreds, som havde oprørsplaner i begyndelsen af 1870'erne. Når denne kreds er værd at nævne, oven i købet flere gange, er det, fordi det var dette netværk af yngre historikere, som kom til at præge den professionaliserede danske historievidenskab i almindelighed og Historisk Tidsskrift i særdeleshed i perioden efter 1880. Ud over de nævnte, Gjellerup, Krarup, J. A. Fridericia og Bricka selv, bestod kredsen blandt andre af Johannes Steenstrup, Kr. Erslev, W. Møllerup og A. D. Jørgensen, som alle blev flittige skribenter i Historisk Tidsskrift. Hensigten med kildeskriftselskabet var at få udgivet kilder til Danmarks historie på en videnskabeligt tilfredsstillende måde. Det var historie som videnskab, der stod i fokus for disse historikere, som altså kendte hinanden, deltog i faglige møder sammen og i et vist omfang omgikkes hinanden socialt ved selkabelige sammenkomster.³⁸

I denne periode satte denne kreds sig på bestyrelsesposterne i Historisk Forening. De professionelle historikere bemægtigede sig stille og roligt posterne: Steenstrup i 1883, Fridericia i 1888 – hvor han blev stemt ind på Grundtvigs bekostning³⁹ – Gjellerup og Bricka. Med den over alle vande svævende formand, professor Holm, som en relativt betydningsløs frontfigur blev bestyrelsen professionaliseret. På denne måde må man også sige, at vi stadig taler om et københavnerfænomen, men mens Molbech i sin tid havde trukket på et bredt københavnsk netværk af dannede, trak Bricka og Historisk Forenings bestyrelse på et mere snævert netværk af fagligt specialiserede historikere.

Historisk Tidsskrift 1878-1897

Bricka fik som sin første handling som sekretær indført en ny rubrik med titlen 'Småstykker'. Denne rubrik muliggjorde en differentiering mellem de egentlige afhandlinger og mindre bidrag, som var af mere begrænset betydning og værdi, men som alligevel kunne bidrage med enkeltinformationer eller afklaring af mere afgrænsede problemstillinger. Følgelig blev småstykkerne ikke tillagt den samme videnskabelige

³⁸ Kr. Erslev: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie i dets første 50 Aar 1877-1927 (Kbh.: Nielsen & Lydiche 1927). Bjørn: Introduktion, s. 19.

³⁹ Forhandlingsprotokol 1875-1919, s. 38: Aarsmøde 14. Maj 1888: »Ved valget af et Bestyrelsesmedlem i Stedet for den efter Tur fratrædende Kontorchef Grundtvig fik Bibliotheksassistent, Dr. phil. Fridericia 21 Stemmer (Grundtvig fik 9).« Det er den eneste gang, et bestyrelsesmedlem blev stemt ud af bestyrelsen uden at ønske det selv.

værdi som afhandlingerne, selvom man ikke mente at kunne give sekretæren carte blanche til at optage småstykker, hvis trykning eller andre forhold umuliggjorde indsendte manuskripterets cirkulation og udtalelse fra samtlige bestyrelsens medlemmer.⁴⁰ Alle dele af tidsskriftet fra afhandlinger over småstykker til anmeldelser og litteraturfortegnelser blev således set af alle bestyrelsens medlemmer, der kunne give deres mening til kende om optagelse eller afvisning; det var i praksis bestyrelsen, der redigerede tidsskriftet og voterede om alle indsendte bidrag. Og det gjorde man i det store hele i enighed. De politiske modsætninger mellem radikale og konservative, som oftest bruges til at karakterisere historiske skoler og forholdet mellem dem, lader sig ikke efterspore i bestyrelsens bedømmelsespraksis. Der er en tendens til, at den aldrende professor Schiern indtog en divergerende holdning i årene frem til sin død i 1882, og Bricka var oftere at finde blandt det mindretal, som ønskede afhandlinger afvist end de andre bestyrelsesmedlemmer. Men tilfældene af delte vota er få: der findes i protokollen kun tre i perioden fra 1882 til 1897, mens der findes ni i perioden fra 1878 til 1882. Grundlæggende synes der at have været enighed om kriterierne for at forkaste såvel som at optage.

De mekanismer, som kunne spores i Holms redaktørtid, gjorde sig stadig gældende. En fleksibel brug fra forskningsidealets normer om ny viden⁴¹ i form af originale og selvstændige⁴² kildekritisk funderede empiriske undersøgelser med inddragelse af arkivalisk materiale⁴³ og den nyeste forskningslitteratur,⁴⁴ samt metodologisk nationalisme og hensynet til læserne, udgjorde det arsenal af bedømmelseskriterier, som bestyrelsen gjorde brug af. Flexibelt, fordi der kunne fires på

40 Bestyrelsesmøde 25. Sept. 1878. Forhandlingsprotokol 1875-1919, s. 19.

41 Bestyrelsesmøde 10. Marts 1880: Premierlieutenant O. Lützens Afhandling »Slaget paa Kjøbenhavns Rhed d. 2. April 1801« forkastedes som »ikke indeholdende nye Oplysninger, men kun givende en populær Fremstilling af det bekjendte med Forbigaaelse af adskilligt«. Forhandlingsprotokol 1875-1919, s. 22f. Også Bricka til Bestyrelsen 12. Febr. 1880. RA, 10137 Den Danske Historiske Forening. 1878-1897. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka. Andre eksempler: Bestyrelsesmøde 23. Septbr. 1891 og Bestyrelsesmøde 29. Marts 1892. Forhandlingsprotokol 1875-1919. Bricka til Bestyrelsen 13/3 1890 og Bricka til Bestyrelsen 3. Febr. 1897. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka.

42 Det modsatte var materialeophobning. Bestyrelsesmøde 10. Marts 1880, Bestyrelsesmøde 8. Oktbr. 1894. Forhandlingsprotokol 1875-1919, s. 44. Bricka til bestyrelsen juni 1883. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka.

43 Bestyrelsesmøde 20. Decbr. 1879, Bestyrelsesmøde 31. Aug 1883; s. 45, Bestyrelsesmøde 29. Marts 1892. Bricka til Bestyrelsen 3. Nov. 1879. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka.

44 Bestyrelsesmøde 1. April 1889; s. 47, Bestyrelsesmøde 14. Febr. 1893; s. 49, Bestyrelsesmøde 21. Febr. 1894. Forhandlingsprotokol 1875-1939. Bricka til Bestyrelsen december 1892. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka.

kriterierne og lægges vægt på forskellige kvaliteter eller mangel på samme, alt efter de helhedshensyn man gerne ville tage. I en situation med artikeltørke kunne man enes om at optage en artikel, som man under normale forhold nok ville have afvist.⁴⁵ Det hørte til undtagelsen, men understreger, at der ikke var tale om normer mejslet i granit. Der kunne også være tale om at optage artikler, som i hovedsagen ikke gav ny viden eller langt hen ad vejen var materialeophobninger, men som på grundlag af kilderne gave nye oplysninger, som ville gå tabt, hvis man ikke publicerede artiklen.⁴⁶

Kravene var ikke absolutte. Ikke mindst hensynet til læserne var en noget subjektiv kategori, som blev brugt til at afvise emner, man fandt for marginale eller specialiserede. Det blev også brugt ved optagelse af artikler til at forlange sproglige revisioner; var der tale om artikler, som kom ind på livets mere intime forhold, lå det ikke mindst Bricka på sinde at skærme de kvindelige foreningsmedlemmer, og i de tilfælde »henstilledes det til Forf. som ønskeligt, at han af Hensyn til Foreningens Kvindelige Medlemmer var saa forsigtig som mulig med Brugen af Udtryk, som kunde støde.«⁴⁷ Men det var ikke kun hensynet til læserne, som blev brugt til at afvise artikler, hvis emne man fandt marginale eller for specifikke. Den *metodologiske* nationalisme, som lå i kravet om, at tidsskriftet skulle publicere artikler om fædrelandets historie, var også et pejlemærke i vurderingen af artiklernes relevans, selvom deres emner var dansk historie: De kunne være for specifikt personalhistoriske, slægtshistoriske eller teknisk-militærhistoriske, eller omhandle noget så irrelevant som teaterhistorie, til at yde noget til landets historie, om man så vil benævne den nationalhistorie, statshistorie eller righistorie, det begreb man traditionelt har brugt til at betegne arbejdsdelingen mellem historikere og lokalhistorikere.⁴⁸ Hvad angår den 'ydre'

45 Bricka til Bestyrelsen 13/9 1888 og Bricka til Bestyrelsen januar 90. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka.

46 Bricka til Bestyrelsen, d. 4. Nov. 1881 og Bricka til Bestyrelsen 4. septbr. 1887. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka. Til 1881-sagen, som omhandler en artikel på baggrund af en afvist disputats se også Pelle O. Larsen: Professoratet: Videnskabelige magtkampe i Det Filosofiske Fakultet 1870-1920 (Aarhus Universitet: Ph.d.-afhandling 2010), s. 92.

47 Forhandlingsprotokol 1875-1919. Bestyrelsesmøde 3. Febr. 1879. Også Bestyrelsesmøde 2. Septbr. 1886 og Bestyrelsesmøde 14. Septbr. 1887.

48 Statshistorie og righistorie er især blevet brugt til at afgrænse de professionelle historikers forskningsfelt fra lokalhistorikernes. Se oversigten over diskussionen i Ole Degn: Lokalhistoriens forhold til righistorien, Fortid og Nutid (2008), s. 131-140. Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 25. Septbr. 1879, Bestyrelsesmøde 19. Maj 1885, Bestyrelsesmøde 2. Septbr. 1886, Bestyrelsesmøde 29. Marts 1892, Bestyrelsesmøde 30. Novbr. 1893.

afgrænsning mod ikke-dansk historie, kom den kun til anvendelse én gang i denne periode; man modtog ganske enkelt ikke længere artikler, som ikke havde fædrelandets historie som genstand.⁴⁹

Generelt må man sige, at det var sjældent, eksplicit og udfoldet normbrug kom til udtryk og har sat sig spor i kilderne, der oftest blot har karakter af beslutningsreferat om, at en artikel afvises eller antages. En interessant undtagelse er Johannes Steenstrups begrundelse for at afvise et manuskript af en pastor Jon Jonsson i 1889, som blev tiltrådt af bestyrelsen. Det udmærker sig ved at ekspliciterer flere centrale normer, herunder krav til metode, som ellers ikke kommenteres:

I Anledning af Pastor Jon Jonssons Afhandling skal jeg udtale Følgende. Den støtter sig især til de islandske Genealogier, hvis Værdi Forf. hævder, især overfor Prof. Gustav Storm. Den eneste Maade at komme til Klarhed paa i dette Spørgsmaal ville være ved at **sammenholde Udlandets sikre Kilder med Genealogierne**, og det er vel forklarligt efter Forf.s Bopæl, men derfor ikke mindre uheldigt, at Forf. **saa godt som slet ikke kjender disse**. Han udtaler paa sidste Side, at **Steenstrups »Normannerne« ere ham ubekjendt**, men netop i dette Værk vilde han finde en Mængde Henvisninger til Udlandets Kilder og Gjengivelser af disse, hvilke vilde have afgjørende Betydning for disse Spørgsmaal, og de maatte jo tages for, **saafremt en Undersøgelse skulde føre Videnskaben videre**; Bekjendtskabet med Steenstrups Bog vilde ogsaa bevirke, at han gav sine Indvendinger imod Storm et helt andet Udseende.

Naar Forf. saaledes ... ved Stamtavler vil paavise, at Ragnar Lodbrok ikke har levet senere end det 8de Aarh., har han baade Steenstrup og Storm, der sætte Lodbrok til det 9de Aarh.s. Midte, imod sig, og da disse Historikere **støtte sig til en hel Række udenlandske Kilder, som Pastor Jonsson ikke har kjendt, vil det ses, at hans Undersøgelser umulig kunne bringe Forskningen videre**, men staa paa et tilbagelagt Standpunkt, hvor opfindsom han end kan være i Kombinationer. Paa samme Maade **savner han Kjendskab til andre nye Skrifter**, jfr. saaledes med Hensyn til at han lader »Russer« optræde i Konstantinopel allerede c. 774 (Vilh.

49 Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 27. April 1896: »Af Oberst E. Bloms 3 Smaabidrag ... antoges de to første til Optagelse blandt Smaastykker, hvorimod det tredje forkastedes som ikke vedkommende dansk Historie ...«

Thomsen, Relations between ancient Russia and Scandinavia s. 21). **Ogsaa mangler Forf. holdbar Methode**, han anvender hvert Øjeblik »maaske«, »ikke umuligt«, »man kan godt tænke sig«, og ved sine Paralleller fra andre genealogiske Forhold i Nutiden eller andetsteds (saaledes S. 29) opnaar han kun **Muligheder, ikke Beviser**. Som Exempler paa **løse eller urimelige Slutninger** kan jeg ogsaa henvise til S. 8, S. 14, S.19, S. 24, S. 26 anm. 1, S. 27.

Jeg kan heller ikke bringe den Vægt, som Forf. ellers lægger paa Genealogier, i Overensstemmelse med hans Ytringer S. 80 om den store Varsomhed, hvormed Genealogier maa benyttes. Jeg kan derfor med Beklagelse af at Forf. ikke har virket under gunstigere Forhold, som tillige vilde have lært ham en sikrere Methode, ikke tiltroe Afhandlingens Optagelse [mine fremhævelser, cmj].⁵⁰

Jonssons artikel blev ikke bragt. Han byggede ikke på beviser, men gisninger og kombinationer, han manglede kendskab til relevant kilde-materiale og forskningslitteratur, hans metode var uholdbar, og derfor var hans konklusioner og rekonstruktioner det også. Han producerede ikke ny viden, men stod på et trin i forskningens fremadskridende udvikling, som rigtige forskere, herunder Steenstrup selv, havde forladt. Jonssons artikel kunne derfor ikke bringe forskningen videre, den var ikke et bidrag til det videnskabelige fremskridt, som et bidrag til Historisk Tidsskrift ideelt set burde være. Under gunstigere forhold, hvilket må implicere vejledning af en historiker eller ligefrem uddannelse som historiker, der ville have lært Jonsson historisk metode, havde resultatet sikkert været bedre.

Jonsson var amatørhistoriker og havde ikke nogen uddannelse som historiker. Hovedparten af de 36 afviste artikelforslag fra denne periode, kom fra mænd som Jonsson.⁵¹ Små 30 pct. af de indsendte manuskripter blev afvist, og broderparten kom fra lærere, præster, læger og officerer, der indsendte manuskripter om et historisk emne, som de ønskede publiceret, men altså for en dels vedkommende uden held. Især var det svært at få sin første artikel i tidsskriftet; Jørgen Olrik, der sidenhen publicerede en række artikler i Historisk Tidsskrift, fik sine to første forsøg afvist. Der var også amatører, som altid og uden videre fik

⁵⁰ Steenstrup til Medlemmerne af Historisk Forenings Bestyrelse 17/2 89. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka.

⁵¹ Nina Bang var den første kvinde til at indsende et manuskript til tidsskriftet, det blev optaget i 1896.

deres artikler optaget, som teologerne H. F. Rørdam og Ludvig Koch og skolelærer P. Lauridsen, så man kan ikke sige, at der var tale om en konsekvent grænsedragning i forhold til amatørhistorikerne. Omvendt er det jo påfaldende, at kun to af de 36 afviste var uddannede. Den mest prominente var den senere udenrigsminister og historielærebogsforfatter P. Munch: »Cand. mag. P. Munchs Afhandling »Den politiske Udvikling i Danmark 1814-39« forkastedes. Den store afhandling er for uselvstændig og for lidet grundig, og desuden er Fremstillingen daarlig.«⁵²

Det er måske klart nok, at disse afhandlinger i mindre grad kunne leve op til de professionelle standarder, som bestyrelsen satte. Forskningsidealet om ny viden, selvstændighed og originalitet i behandlingen, kritisk prøvelse af kilderne, inddragelse af utrykt materiale og beherskelse af den nyeste forskningslitteratur var ikke noget, man bare lige bemestrede. I Brickas redaktørperiode forkastede man markant flere artikler end tidligere, hvilket uden tvivl skal ses i sammenhæng med historiefagets og Historisk Tidsskrifts professionalisering. Med professionaliseringen blev der trukket grænser mellem det videnskabeligt acceptable og det videnskabeligt uacceptable, en grænsedragning mellem historikere og ikke-historikere. En sådan grænse blev i denne periode trukket mellem historikerne og de lokalhistoriske amatører.

De lokalhistoriske amatører, hvis arbejder var begyndt at dukke op i 1870'erne og 1880'erne, besad ikke de videnskabelige kvaliteter, som Historisk Forenings bestyrelse mente burde kendetegne historiske fremstillinger i almindelighed og Historisk Tidsskrift i særdeleshed. Lokalhistorikernes emne var ikke inkluderet i den videnskabeligt arbejdende historikers opfattelse af, hvad der var væsentligt i historien: Statens historie og den politiske historie. Heller ikke den behandlingsmåde, som amatørerne lagde for dagen, kunne tilfredsstillende den kritisk arbejdende professionelle faghistoriker og faldt ikke i god jord hos 'historikerne'. Gennemgående tildeltes disse amatører en meget tilbagetrukket plads i bestyrelsens synsfelt, og når de en sjælden gang kastede opmærksomheden på et stykke lokalhistorisk litteratur, ville den pågældende forfatter sikkert gerne have været opmærksomheden foruden.⁵³ C. F. Brickas nedsabling af en sognehistorie i en anmeldelse i Historisk Tidsskrift fra 1879 er meget illustrativ. Målt med videnskabens alen var der ikke meget at komme efter i de historiske fremstillinger,

52 Forhandlingsprotokol 1875-1919, 55, Bestyrelsesmøde 16. April 1896.

53 Thorkild Kjærsgaard: Fagmænd og amatører. Fortid og Nutid 26 (1976), s. 507-15, s. 509.

som bønder og skolelærere i stigende grad var begyndt at publicere. Det var selvfølgelig glædeligt, at der var en voksende interesse for historie i landalmuen. Men derfor behøvede de jo ikke ligefrem begynde at skrive historie selv, især ikke fordi skrivelserne var kendetegnet ved »en sørgelig Ringeagt for den grundige Forberedelse, uden hvilken enhver Indtrængen i og Forstaaen af Fortiden er en Umulighed«. Selvom »denne Ringeagt er let begribelig under vor politiske Udvikling, kan den dog kun beklages af enhver, som respekterer Videnskaben og dens uforanderlige Grundlove.« Kedelig var den også, og Bricka kunne ikke se, at den ville være af interesse for nogen, der boede uden for sognegrænsen. Bricka kunne i det hele taget slet ikke se noget positivt ved den nye strømning:

Man vil maaske gjøre gjældende, at Skrifter, som forfattes af Mænd af Almuen, langt lettere finde Indgang hos den end de Bøger, som udgaa fra de lærdes Studerekamre, og at man af den Grund bør være hine saakaldte »folkelige« Forfattere taknemmelig for Udbredelse af Kundskaber blandt Lag af Samfundet, som ellers ere temmelig utilgængelige derfor. Der kan være noget rigtigt i denne Anskuelse, og dog kan jeg ikke tiltræde den, ikke være med til at føle Taknemmelighed overfor Mænd, som arbejde saa at sige i Blinde, som med gavmild Haand udstrø sandt og usandt, ret og vrangt i broget Forvirring, som selv ringeagtende Videnskabens Krav lokke andre til at efterligne dem, og hvis Fællesmærke man vel kan betegne som den talentløse Middelmådighed.⁵⁴

Denne dom omfattede ikke kun den *Hjørnlunde Sogns Historie*, som var anmeldelsens egentlige genstand, men også det Århus-baserede tidsskrift *Samlinger til jydsk Historie og Topografi*, som var begyndt at udkomme i 1866, og den lokalhistoriske amatørhistorieskrivning i bred almindelighed. Når det medtænkes, at denne tekst havde været til gennemsyn i hele bestyrelsen, som ikke havde nogen sporbare reservationer i forhold til Brickas negative bedømmelse, synes det rimeligt at konkludere, at lokalhistorien, som den blev drevet på amatørbasis, blev afskrevet som uvidenskabelig og irrelevant.

⁵⁴ C. F. Bricka: Anmeldelse af E. Carstensen: *Hjørnlunde Sogns Historie*. Kjøbenhavn 1878. (VII + 352 SS.). HT 5.Rk. Bd.1 (1879), s. 705-721, citater s. 705f.

Tabel 2. Historisk Tidsskrifts indholdsfordeling 1879-1898

	Antal	Andel
<i>Historie:</i>	120	95 %
Kilder	6	5 %
Kildekritiske afhandlinger	12	10 %
Afhandlinger	101	80 %
Personalhistorie:	(27)	(21 %)
Politisk historie:	(22)	(17 %)
Bebyggelses-/stednavnehist.:	(5)	(4 %)
Heraf:		
Retshistorie:	(12)	(10 %)
Militærhistorie:	(12)	(10 %)
Statistik:	(5)	(4 %)
Varia:*	(18)	(14 %)
Oversigter	1	1 %
<i>Andre emner end historie:</i>	6	5 %
Etnografi	1	1 %
Litteraturhistorie	5	4 %
I alt	126	100%

* Kirkehistorie: 4. Krigen 1658-60: 3. Universitetshistorie: 2. Landbohistorie: 2. Medicinhistorie: 2. Historiografi: 2. Økonomisk historie og handelshistorie: 2. Folkeviseforskning: 1. Naturhistorie: 1.

Ud over den entydige udgrænsning af de lokalhistoriske amatører, kan der ikke spores lignende grænsedragninger i forhold til andre større grupper af historikere, som på grund af emne og behandlingsmåde konsekvent blev marginaliseret. Det tætteste man kommer på noget, der ligner lokalhistorie, var tre bidrag om krigen 1657-59 på Bornholm og i Jylland. Den sidste handler dog mest om kirkebøger som kilde.

Kirkebøgerne var blevet tilgængelige for historikerne efter landsarkivernes etablering efter 1889 og åbnede nye muligheder for at studere den indvirkning, svenskekrigen havde på befolkningen. Forfatteren, C. V. Christensen, var selv arkivar ved arkivet i Viborg. De to første handlede ganske rigtigt om Bornholm, begge skrevet af lægen M. K. Zahrtmann, men det, de behandlede, var problemstillinger, som var sat på den forskningsmæssige dagsorden af Fridericia i disputatsen *Adelsvældens Sidste dage*, som Zahrtmann direkte gik i rette med. Det var således ikke lokaliteten i egen ret – inden for sognegrænsen – der var på tale, men bidrag til statshistorien.⁵⁵

Ser man på artiklerne, som det er gjort ovenfor, understreges den konklusion, som blev påpeget i sidste kapitel: Den kildebaserede afhandling om et afgrænset fænomen var afhandlingsgenren. Den politiske historie var central, og den personcentrerede tilgang ikke mindre, og da det ofte var politisk betydningsfulde personer, som var genstand for de personcentrede artikler, er overgangen fra den ene kategori til den anden flydende. Kildeudgivelsernes tilbagegang er bemærkelsesværdig og afspejler tidsskriftets status som afhandlingstidsskrift. Selv i en periode, hvor der var afhandlingstørke, greb man ikke til kildepublikering som vejen til at fylde tidsskriftet med stof.⁵⁶ Det er derfor forsøgt at emneinddele afhandlingerne for at give et nærmere indtryk af deres tematiske fordeling og tendenser.

Militærhistorie falder i øjnene. Den var en specialitet for historisk interessererede officerer, som Emil Madsen og N. P. Jensen, der begge havde et større militærhistorisk forfatterskab bag sig. Retshistorien havde også en opblomstringstid, som skyldtes juristerne Johannes Nellemann, Henning Matzen og Ludvig Schall Holberg, og især de to sidstnævnte disput om den ældste danske rigslovgivning. Retshistorie var dog ikke kun et gebet for jurister og juraprofessorer, som militærhistorien var det for officererne, men et felt hvor ikke mindst de professionelle historikere også gjorde sig gældende. Til gengæld var statistik et emne, hvor især de professionelle historikere slog deres folder, og som betegnede et egentligt gennembrud for den statistiske metode i dansk historisk skrivning. Den topografiske forskning, som tidligere havde omhandlet en bygning eller et steds historie, omhandlede nu stednavneforskning

55 C. V. Christensen: De jyske Kirkebøgers Bidrag til Belysning af Krigen i Jylland 1657-59. HT 6.Rk. Bd.5 (1894), s. 519-554. M. K. Zahrtmann: Til Belysning af Bornholmernes Opstand mod de svenske 1658. HT 6.Rk. Bd.5 (1894), s. 223-242. M. K. Zahrtmann: Svenskerne paa Bornholm 1658. HT 7.Rk. Bd.1 (1897), s. 129-164.

56 Bricka til Bestyrelsen august 89. Bricka til Bestyrelsen januar 90. Korrespondance m.v. for sekretær Bricka.

og bebyggelsehistorie, men var fortsat et af de mere marginale emner i tidsskriftet.

Ser man på de andre emner, svarer deres andel til den, som fandtes i den foregående periode. Hvad litteraturhistorien angik, var hovedmanden æstetikprofessor Julius Paludan. Paludan var dog ikke æstetiker, men litteraturhistoriker, og hans litteraturhistorie var primært historisk og kun i meget ringe grad litterært-æstetisk.⁵⁷ Altmuligmanden Johannes Steenstrup skrev det eneste bidrag, som i denne periode kan karakteriseres som etnografisk. Det handlede dog ikke som for Chr. Molbech om Jyllands fjerne lande i et samtidshistorisk perspektiv, men om hvor længe der havde boet danskere i Danmark. Steenstrup tog her den fysiske etnografi op til kritisk eftersyn, som det skal belyses nærmere i gennemgangen af artikler fra perioden.

Artikler 1878-1897

Havde Paludan-Müller været den mest fremtrædende historiker på den kildekritiske afhandlings område i den forudgående periode, blev denne position efter 1880 overtaget af Kr. Erslev. Erslev publicerede en række kritiske undersøgelser i 1880'erne og 1890'erne, ofte i direkte polemik med Paludan-Müllers synsmåder, hvilket ses af Erslevs fortsatte brug af Paludan-Müllers betegnelse 'studier', hvis artiklerne da ikke direkte polemiserer mod Paludan-Müller. Erslevs kritiske afhandlinger blev af den efterfølgende generation opfattet som mønstergyldige, fik klassikerstatus og blev grundlaget for at kalde perioden for det kritiske gennembrud. Det er dog vigtigt at pointere, at det kritiske gennembrud ikke betød, at der var tale om noget nyt, men nok om noget andet. Især var forskellen den, at mens Paludan-Müller mente, at overleveringen måtte stå til troende, hvis den ikke kunne modbevise, mente Erslev omvendt, at overlevering ikke kunne stå til troende, medmindre den kunne bevise eller i det mindste sandsynliggøres. Derfor skulle man ty til de kilder, som var spor af den proces eller begivenhed – »Levningerne, selve de endnu eksisterende Rester af Fortidens Liv« – man ville undersøge, mens overleveringen og de senere beretninger, den bestod af, altid måtte mødes med mistro og kritisk prøvelse. Det skarpe skel mellem levn og beretning, mellem historiens objektive og subjektive kilder, var det grundlæggende kildekritiske skel for Erslev, som for ham var det afgørende skel mellem hans kildekritik og 'den gamle',

⁵⁷ Claus Møller Jørgensen: *Humanistisk videnskab og dannelse i Danmark i det 19. århundrede* (Århus: Begrebshistorisk Netværk 2000), bd. II, s. 594ff.

den form for kildekritik, man nu burde forlade.⁵⁸ »Levningen er den endnu bevarede Rest af Fortiden, Beretningen er derimod Fortællingen om Fortiden, Begivenheden afspejlet i en menneskelig Hjerne«, som han pointerede væsensforskellen mellem det, han opfattede som to distinkte kildetyper i et andet opgør med Paludan-Müllers kildeopfattelse i samme bind.⁵⁹

Den klassikerstatus, som Erslevs kildekritiske afhandlinger fik i eftertiden, gjaldt ikke mindst hans Studier til Dronning Margrethes Historie fra 1881,⁶⁰ som indledte den række af kildekritiske afhandlinger, der var med til at gøre Erslev til den historiker, i hvis fodspor alle gerne ville træde. Op gennem 1880'erne var det især beretningsproblematikken, som stod på Erslevs kildekritiske dagsorden i Historisk Tidsskrift. Den kildekritiske studie af Dronning Margrethes historie, fremhævede Erslev, foregik efter den metodiske kildekritiks regler: »Nutidens stærke Fremhævelse af de samtidige Kilders overvejende Betydning, Mistilliden til alle senere Beretninger hænger sammen med den strengere kritiske Retning, der overalt fremtræder i Historiegranskningen.«⁶¹ Det samtidige kildemateriale var ret uproblematisk for Erslev, så den kildekritiske indsats blev sat ind over for de yngre kilder, der stammede fra perioden fra 1450 til 1480, og som ifølge Erslev byggede på det samtidige materiale og dertil mundtlige overleveringer, og de nyeste med Christian Pedersen og Arild Huitfeldt som de vigtigste, der frakendes kildeværdi overhovedet. »Hvad der findes hos dem af nyt, stammer i egentligste Forstand fra Forfatterne selv.«⁶²

58 Kr. Erslev: C. Paludan-Müllers Theori om Sagnkritikens Methode, HT 6. Rk. Bd.3 (1891), s. 167-193, citat s. 188. Se også Kr. Erslev: Grundsætninger for Historisk Kildekritik (Kbh.: Jacob Erslev 1892), s. 5f. Bent Egaa Kristensen: »Ravn« en Erslev-biografi«, Fortid og Nutid bd. 29 (1979), s. 36-56.

59 Kr. Erslev: Det stockholmske Blodbads Forhistorie og C. Paludan-Müllers Opfattelse deraf. HT 6. Rk. Bd.3 (1891), s. 127-166, citat s. 135. Levninger er Erslevs oversættelse af det tyske *Überreste*.

60 Erslev skrev meget senere, at det første forsøg på at anvende den metodiske kildekritik var hans egen kildeoversigt i disse studier, og at han efter artiklens antagelse havde fået at vide, at bestyrelsen for Historisk Forening havde haft betænkeligheder ved at optage kildeoversigten, fordi den stod for en ny form for kildekritik. Kr. Erslev: Det stockholmske Blodbad. HT, 9.Rk. Bd.6 (1929), s. 249-263, s. 250 note 2. Dette passer godt til Erslevs selvforståelse, men er ikke det billede, som tegnes i foreningens journal, hvor der på Bestyrelsesmøde 3. Novbr. 1881 blot står, at »Dr. Erslevs Afhandling »Studier til Dronning Magrethes Historie I-II« antoges. Bestyrelsen vedtog at udstyre den med de ønskede Kort i Litografi og med et lille Træsnit«. Forhandlingsprotokol 1875-1919, s. 26.

61 Kr. Erslev: Studier til Dronning Margrethes Historie. HT 5.Rk. Bd.3 (1881), s. 333-425, s. 334.

62 Samme, s. 405.

Det samtidige materiales primat slås fast som et kildekritisk grundsynspunkt gennem en meget omfattende, trinvis og systematisk analyse af kildernes indbyrdes afhængigheder, men der er også nogle realhistoriske konsekvenser af det kildekritiske rydningsarbejde. Erslev nåede frem til, at den traditionelle betegnelse for det slag, som bragte Margrethe til sejr over hertug Albrecht i 1389, ikke kunne være slaget ved Falkøping. Især Holberg havde i sin Danmarkshistorie givet slaget ved Falkøping dets almindeligt kendte navn. Men efter at have gennemført feltstudier i terrænet, fandt Erslev sig tvunget til at konkludere, at det mest korrekte, det eneste der også havde støtte i det samtidige materiale, var betegnelsen slaget ved Åsle. Det virker dog ikke, som om dette er det afgørende for Erslev; det var i stedet gennem den systematiske kildekritiske behandling af de samtidige kilder og den senere overlevering at vise, »hvor meget der er at lære af de samtidige Kilder, hvor overordentligt lidt der kan hentes fra alle senere Beretninger.«⁶³

I artiklen »Erik Plovpenning's Strid med Abel«, som bærer undertitlen »Studier over ægte og uægte Kilder til Danmarks Historie,« beskæftigede Erslev sig også med beretningsproblematikken og beretteren som fejkilde. De ægte kilder, som undertitlen henviste til, var da de ægte samtidige kilder, og de uægte de senere bearbejdnings og fortolkninger. Det pædagogiske sigte var i denne artikel mere fremtrædende, med let forståelige eksempler i artiklens indledning, som ledte frem til det egentlige ærinde: den trinvis og strukturerede analyse af Eriks strid med Abel med udgangspunkt i de ægte kilder, som udtømmes, inden de senere tages under behandling. Igen må Christian Pedersen og Huitfeldt holde for, denne gang flankeret af Hans Svanning, som Huitfeldt i vidt omfang byggede på. En særlig rolle spillede i den artikel muligheden af tabte kilder, som Svanning og Huitfeldt antoges at have kendt og benyttet, hvilket tidligere havde givet deres fremstillinger en høj værdi. Det afviste Erslev, idet han konstaterede, at den fyldige og detaljerede fremstilling, man fandt hos Svanning og Huitfeldt, ikke skyldes, at de havde nu ukendte kilder til rådighed, men at de havde en mere uhæmmet fantasi, end den videnskabeligt dannede historiker kunne tillade sig at have.⁶⁴ I direkte opposition til Paludan-Müller afviste Erslev, at historiske sagn havde en særlig status blandt de historiske beretninger, som gjorde, at de måtte stå til troende, hvis de ikke direkte stred mod sund fornuft eller samtidigt kildemateriale.

63 Samme, s. 425.

64 Kr. Erslev: Erik Plovpenning's Strid med Abel. Studier over ægte og uægte Kilder til Danmarks Historie. HT 6.Rk. Bd.2 (1889), s. 359-442.

Paludan-Müller havde taget sagnets parti og sat en parentes om det blandt beretningerne for at bevare traditionskilderne. Men for Erslev var historiske sagn beretninger som alle andre; sagnet havde ikke nogen særstatus.⁶⁵

I artiklen om, hvorvidt en særlig paragraf i Kong Eriks håndfæstning fra 1326 skulle være uægte, som E. C. Werlauff og Molbech tidligere havde fremført, var det analytiske greb anderledes. Ud over en analyse af håndfæstningens sprog, som Erslev fandt så ensartet hele håndfæstningen igennem, at det i sig selv var et tegn på, at artiklen var ægte, var analysen først og fremmest realkritisk. Den handlede ikke om troværdighed eller afhængighedsforhold, men om hvorvidt en evt. forfalskning af artiklen passede ind i den historiske situation – den danske regents politiske målsætninger – og især om den stemte overens med de personlige egenskaber hos den mistænkte gerningsmand, hertug Adolf af Slesvig. Det gjorde den efter Erslevs vurdering ikke: »At tillægge Adolf et Falskneri vilde da være at beskyldte ham for noget, der ganske strider imod, hvad vi ellers veed om hans Moral (...) en Dumhed som aldeles ikke passer med, hvad vi veed om hans Intelligens.«⁶⁶

I sin oversigt over Historisk Tidsskrifts første 100 år kunne Bøggild-Andersen ikke skjule sin begejstring over Erslevs kildekritiske afhandlinger. De ydede alle varige bidrag til dansk historie, de var præget af en rationalistisk grundindstilling, og sproget var enkelt, sagligt og nogle gange præget af lune.⁶⁷ Det var ikke alle i Erslevs samtid, der delte denne opfattelse. Erslevs stil tiltalte ikke alle hans historikerkolleger. De konservativt anlagte anerkendte nok hans videnskabelige meriter, men de anså ham også for arrogant, selvhævdende og belærende – skolemesteragtig.⁶⁸ Men det ændrer ikke ved, at alle hans bidrag altid blev optaget i tidsskriftet uden anmærkninger. Den eneste gang bestyrelsen fandt anledning til at påtale noget i Erslevs bidrag, var et ønske om at han måtte mildne sin sprogbrug i forhold til forfatteren af en bog, han havde haft til anmeldelse, uden man dog ville gøre optagelsen afhængig af det.⁶⁹ Man forsøgte efter bedste evne at holde politiske og personlige modsætninger adskilt fra det faglige og videnskabelige.

65 Kr. Erslev: C. Paludan-Müllers Theori ...

66 Kr. Erslev: Den saakaldte »Constitutio Valdemariana« af 1326. HT 6.Rk. Bd.6 (1895), s. 205-248, s. 237.

67 Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, s. 112.

68 Jon A. P. Gissel: Den indtrængende forståelse. Johannes Steenstrups historiesyn (Kbh.: Museum Tusulanums Forlag 2003), s. 128.

69 Aarsmøde 25. Maj 1881. Forhandlingsprotokol 1875-1919.

Et iøjnefaldende metodisk nybrud i denne periode var at finde i de mange statistiske artikler. Før denne periode havde der været publiceret to statistiske artikler i Historisk Tidsskrift, en af Matthias Velschow i 1841 og en af Fr. Hammerich i 1860, men denne periode markerede statistikkens gennembrud som historisk metode. De historikere, som arbejdede med statistik, kan overvejende placeres i den nye positivistiske strømning, som gjorde sig gældende hos en del af den yngre generation. Marcus Rubin, Gustav Bang, Kr. Erslev og Julius A. Fridericia skrev i denne periode artikler på baggrund af statistiske analyser af 'massestof', som Fridericia betegnede det. Det spørgsmål, Fridericia ville undersøge, var ejerskabet til jorden af henholdsvis kronen, gejstligheden, adelen og de jordejende bønder, samt udviklingen i det bøndergods, adelen havde opnået skattefrihed for i det 17. århundrede. Udviklingen undersøges ved at sammenligne tilstanden på tre tidspunkter, og resultatet blev, at der skete en formindskelse i antallet af skattepligtige bøndergårde. Forklaringen skal ifølge Fridericia ikke findes i den økonomiske udvikling, men derimod i de retslige bestemmelser om adelsgodsets skattefrihed, som gjorde det til en god forretning at omdanne bøndergårde til skattefri adelsgårde. Som et karakteristisk træk ved den positivistiske måde at forstå dansk historie på pointerede Fridericia, at der var tale om en europæisk tendens. Det meste af artiklen handler dog om at undersøge kildematerialets mulighed for at besvare spørgsmålet på en repræsentativ og dækkende måde. Det var det videnskabelige, der var i højsædet. Det afgørende var at få etableret et repræsentativt og holdbart kildegrundlag, hvilket Fridericia mente, han havde opnået, og at han derfor var nået frem til ret pålidelige resultater. Formålet var at »naa til en fyldigere og navnlig mere exakt Besvarelse,« end når man sluttede fra enkelte eksempler til helhed ved »tilnærmelsesvis alle Enkeltheters Samling til en Masse, hvorpaa der byggedes.« Statistiken gav mulighed for eksakt og dermed videnskabelig behandling af fænomener, som karakteriserede samfundstilstanden på et givet tidspunkt, og netop interessen for samfundstilstanden var central for positivisterne og pegede væk fra den traditionelle politiske begivenhedshistorie.⁷⁰

⁷⁰ J. A. Fridericia: Historisk-statistiske Undersøgelser over Danmarks Landboforhold i det 17de Aarhundrede. HT 6.Rk. Bd.2 (1889), s. 469-620, citat s. 469. Manniche: Den radikale historikertradition, s. 130ff. Bricka udtrykte i forbindelse med optagelsen af Marcus Rubins statistiske arbejde om Københavns befolkningstal skepsis over for artiklen »paa Grund af dens store Omfang i Forhold til det historiske Udbytte, den yder«, og blev støttet af både Schiern og Grundtvig (Div. dok. Bricka til Bestyrelsen, d. 21. Jan. 1882). Bricka endte dog med at stemme for dens optagelse, og optagelsen af statistiske afhandlinger i de følgende år var helt ukontroversiel.

Det er dog vigtigt at pointere, at det ikke kun var de positivistisk inspirerede historikere, som i statistikken fandt et brugbart redskab til at finde sammenhænge i historiske fænomener. Johannes Steenstrup, som på mange måder var inspireret af historismen og lagde vægt på 'tidsånden' og de store personers betydning for den historiske udvikling, introducerede statistisk metode i stednavneforskningen. Steenstrup kombinerede etymologisk undersøgelse af bynavnes betydning og statistisk metode anvendt på de forskellige byers skatteforhold til at give et billede af byernes indbyrdes størrelsesforhold og derigennem deres relative alder. De største byer, som havde endelsen 'løse' eller 'by', var de ældste, mens byer med endelsen 'torp' hørte til en mellemgruppe, og byerne 'rød' og 'holt' var de yngste og mindste. Det gav også en forklaring på, hvorfor byer med navne i første gruppe oftest var kirkebyer. Sammenhængen mellem endelserne på byernes navn og deres størrelse var således ikke tilfældig, kunne Steenstrup konkludere på et omfattende statistisk materiale hentet fra de præcise matrikler, som enevælden havde lagt til grund for sin skatteopkrævning. En pointe var for Steenstrup også den historiske kontinuitet i det danske by-system, som havde holdt sig over århundrede og stadig kunne ses: »Endnu den Dag i Dag afspeile vore Landsbyer trods Tidernes Omskiftelser de Forhold, under hvilke de opstode.«⁷¹ Steenstrup argumenterede for dette synspunkt ved at henvise afvigelser fra det fremanalyserede mønster til at være undtagelser skabt af den historiske udviklingsproces. Dertil kom den »eiendommelige Konservatisme«, som ifølge Steenstrup »har præget alt, hvad der vedrører vort Landbrug eller vore Landboforhold.«⁷² Dette synspunkt gjorde det muligt for Steenstrup at bruge den seneste matrikel fra 1844 som hovedkilden til sin undersøgelse.

Steenstrups analyse var igangsgættende og nybrydende på sit felt. Den tidlige middelalder, som var hans primære interesseområde, bragte ham i højere grad end Erslev i forbindelse med forskningen i andre discipliner. I et andet bidrag diskuterede han antropologiske og arkæologiske beviser for, at der altid havde boet danskere i Danmark, og at den danske folkestamme ikke havde oplevet tilskud af udefra kommende befolkningselementer. Hvad antropologien angik, måtte Steenstrup afvise kraniologien som en vej til af fastslå folkeindividualitetens alder, dels fordi der var så få kranier at slutte noget fra, dels fordi

71 Johannes Steenstrup: Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie. HT 6.Rk. Bd.5 (1894), s. 313-366. Vibeke Christensen & John Kousgård Sørensen: Stednavneforskning bd. 1 (Kbh.: Akademisk Forlag 1972), s. 309ff.

72 Steenstrup: Nogle Bidrag ... (1894), s. 265.

kraniologien ikke havde nogen veludviklet metode til af fastslå, om et kranium tilhørte en bestemt race eller ej. »Antropologiske Kjendemerker – hvad de end kunne udsige om Racer«, gav ifølge Steenstrup ingen vejledning »med Hensyn til Folk eller Nationaliteter, eftersom disse bestemmes ad helt andre Veie, særlig ved Sprogene.« Hvad arkæologien angik, kunne den kun udtale sig om tilstande, ikke bruges til at måle forandringer i form af tilflyttende stammer eller folk. »De, som ønsker at kjende Individualiteter – det individuelle Menneske og det individuelle Folk – skulle gaa til Historien; Arkæologien kjender kun til almindelige Tilstande.« Med historien mente Steenstrup den periode, som kunne dokumenteres i skriftlige kilder. Man kunne derfor kun med sikkerhed sige, at det danske folk havde boet i Danmark fra tiden omkring Kristi fødsel, om end det ikke kunne udelukkes, at der var sket indvandring fra nærtbeslægtede stammer i løbet af de efterfølgende århundreder.⁷³

Bestræbelsen på at give en videnskabelig behandling af nationale kerneproblemstillinger fortsatte således efter professionaliseringen af tidsskriftet. Nationalhistorien skulle hvile på et videnskabeligt-kildebaseret grundlag, hvilket også ses af, at Steenstrup inkorporerede sin analyse i sit bind af samleværket *Danmarks Riges Historie*, som begyndte at udkomme i 1897, hvor han skrev om oldtiden og den ældre middelalder. Steenstrups bind er af mange blevet set som et traditionalistisk værk, men på dette punkt gjorde Steenstrup bevidst op med nyere forskningstilgange og forskningssynspunkter for at korrigere med en tolkning bygget på de historiske kilder.

Edvard Holm, formand for foreningen frem til 1897, lagde ikke nye metodiske alen til i sine egentlig ret få bidrag til tidsskriftet. Holm holdt sig til den danske enevældes historie med en forkærlighed for udenrigspolitikken, og hans artikler var overvejende kildetunge forarbejder eller detailstudier, som indgik i arbejdet med det, der skulle blive hans livsværk: *Danmark-Norges Historie 1660-1814*. Holms omfangsrigeste bidrag omhandlende Frederik IV's udenrigspolitik under den sidste fase af Den store nordiske Krig 1715-1720 var netop sådan et forarbejde, som var skrevet ud fra den betragtning, at han ikke ville være i stand til at forstå det 18. århundredes udenrigspolitiske historie uden denne forundersøgelse.⁷⁴ Kongens mislykkede bestræbelser på

⁷³ Johannes Steenstrup: *Hvorlænge have Danske boet i Danmark?* HT 6.Rk. Bd.6 (1895), s. 114-138, citater s. 124f og 126f.

⁷⁴ E. Holm: *Studier til den store nordiske Krigs Historie II*. HT 5Rk. Bd.3 (1881), s. 569-700, s. 569.

at få de skånske provinser tilbage, som var blevet tabt i 1658, og hans succes med at få sikret sig de gottorpske dele af Slesvig samt at få svenkerne fordrevet fra Tyskland, udredes på baggrund af et meget omfattende materiale. Holm skrev klassisk diplomatisk historie på baggrund af instrukser, depecher, traktater og breve og inddrog både national og international forskning. Det sidste er vigtigt at huske på, også som en generel iagttagelse: Den nationale historie blev skrevet under indtryk af og, hvor det var relevant, med brug af international forskning. Krigens begivenheder, troppemanøvrer, de indviklede internationale forhold, diplomatiske forhandlinger om alliancer og traktatindgåelse samt de forskellige aktørers interesser og motiver beskrives detaljeret. Også diplomaternes og de ledende personers personlighed blev tillagt betydning; Frederik IV's vægelsind, mangel på handlekraft og tilbøjelighed til mistænksomhed over for alt og alle og den russiske tsar Peters luner og herskesyge væsen var en vigtig grund til, at planerne om en fælles militær landgang i Skåne gik i vasken 1715. Den begivenhedsorienterede og personcentrerede tilgang gjorde ikke fremstillingen mindre kompleks – eller omfangsrig for den sags skyld.⁷⁵

Var Holms forskningsinteresse en konsekvens af nederlaget i 1864, var A. D. Jørgensens det i endnu højere grad. Jørgensen skrev også om Den store nordiske Krig, eller rettere om Slesvigs inkorporering i den danske krone året efter krigens afslutning 1720. Men i modsætning til Holm, hvis erkendelsesinteresse var at forstå enevældens udenrigspolitik som et moment i enevældens historie, var Jørgensens indgående analyse af arvehyldningen i Slesvig styret af en anden erkendelsesinteresse. Artiklen handlede om at fastslå Slesvigs statsretlige stilling, et helt centralt spørgsmål efter politikens nationalisering efter 1840, som indebar udviklingen frem mod Treårskrigen 1848-50 og ikke mindst tabet af Slesvig 1864. Men for Jørgensen var 1864 ikke nødvendigvis den endelige afgørelse, »Så vist som den savner både de historiske og de nationale forudsætninger, som ellers udgør grundlaget for de moderne kulturstaters sammensætning.« Problemstillingen var derfor ikke bare interessant i et historisk perspektiv, men også i et aktuelt og et fremtidigt perspektiv, fordi det i det øjeblik, det Slesvigske spørgsmål kunne tages op igen, »kan blive af den største betydning, hvorledes den historiske ret før 1864 opfattes.«

⁷⁵ E. Holm: Studier til den store nordiske Krigs Historie I og II. HT 5.Rk. Bd.3 (1881), hhv. s. 1-160 og s. 569-700. Ole Feldbæk: Revanche og Neutralitet 1648-1814. Dansk Udenrigspolitik historie bd. 2 (Kbh.: Danmarks Nationalleksikon 2002), s. 520.

Dersom det kunde lykkes at overbevise det tyske folk og dets ledende mænd om, at det ved at løsrive Sønderjylland fra moderlandet har krænket den historiske ret, da vilde meget være vundet, da vilde der kunne nås et grundlag for en fremtidig forståelse. Hos et folk, som selv har bragt så store ofre for at genvinde sin historiske ret, må nødvendigvis den fejlagtige tro, at det også i Sønderjylland havde en sådan adkomst, i høj grad træde hindrende i vejen for en anerkendelse af den nationale ret, hvis tilværelse det ikke bestrider. Det er vistnok en fejl, at man fra dansk side efter den sidste ulykkelige afgørelse af vort lange mellemværende med Tyskland helt har forsømt at genoptage dette spørgsmål til drøftelse. Det anses fra tysk side for en uomtvistelig kendsgerning, at Danmarks nye kongehus statsretligt ingen adkomst havde til Slesvig forud for aftalerne i London, og at den danske nationalitet i Nordslesvig altså er at betragte som en fremmed plante på rigets grund. Kunde denne opfattelse bringes til at vige for en anerkendelse af det sande forhold, at hertugdømmet var et dansk kronland halvandet hundrede år før Londonprotokollen [fredsslutningen efter Treårskrigen, cmj] affattedes, og et dansk len tilbage til den tidlige middelalder, da det udgjorde en del af det danske kongerige, uden nogensinde at have været knyttet til det tyske rige, endog blot forbigående, – så kan det håb ikke udelukkes, at denne erkendelse vilde få betydning for fremtiden.⁷⁶

Måden, Jørgensen ville bringe klarhed over spørgsmålet på, var at undersøge arvehyldningen på Gottorp, selve begivenheden og forberedelserne til den. Metoden var den, man i dag ville kalde begrebs-historisk. Målet var at se på de udtryk, statsretlige begreber og hele det ordforråd, som blev brugt i de forberedende aktstykker og selve arvehyldningsakten for at finde deres betydning i datidens sprogbrug. På den måde kunne man komme til en autentisk forståelse af, hvilken statsretlig stilling Slesvig blev tillagt i 1721. Resultatet af Jørgensens analyse var dels, at krigens resultat var en adskillelse af Slesvig og Holsten, garanteret ved de mæglende magter Frankrig og England, og at den statsinterne løsning på den nye situation var hele Slesvigs inkorporation i den danske krone. Slesvig var ikke kun et arvelen for den oldenborgske kongeslægt, men en del af den danske krone. Det ulykkelige

⁷⁶ A. D. Jørgensen: Sønderjyllands indlemmelse i den danske krone 1721. HT 5.Rk. Bd.5 (1885), s. 117-243, citater s. 118f.

var, at denne statsretlige stilling ikke blev omsat i levende nationalfølelse i den genvundne befolkning, den grundlæggende svaghed ved enevælden og dens manglende blik for folkets sprog og nationale liv.⁷⁷

Forskning drevet af samtidsengagement var stadig at finde i *Historisk Tidsskrift*, men den var i kraft af sin fundering i primærkilderne af en noget anden karakter end den eksplicit politiske historiske samtidskommentar, som Molbech havde bedrevet 50 år tidligere. Den lignede den dog også ved at bruge den videnskabelige historie som et argument med en særlig vægt i forståelsen af politiske og nationale problemstillinger. Dele af Jørgensens argumentation lignede den, den slesvig-holstenske bevægelses talsmænd havde været fortalere for i 1840'erne. Men det var ikke det afgørende for Jørgensen, hvem der delte hans analyse, men at den var sand. Igen et eksempel på, at videnskaben skulle bruges til at give et korrekt billede af nationale kerneproblemstillinger, i Jørgensens tilfælde tænkt i storpolitisk sammenhæng som et middel til at skabe forståelse for Danmarks nationale og historiske ret i Sønderjylland.

De bidrag, som havde deres ophav uden for de professionelle og uddannedes kreds, var ikke væsensforskellige i emnevalg og tilgang. Selvom artikler med dette ophav ofte blev afvist, betød det som nævnt ikke, at det var umuligt for amatørhistorikere at få optaget deres undersøgelser. Det eneste problem med kaptajn J. C. Johansens afhandling om Dr. Dampe og hans forsøg på at skabe en bevægelse mod enevælden i 1820 var, at den var alt for lang og skulle forkortes til det halve for at kunne bringes. Den biografiske tilgang, der fulgte Dampe fra barndom til død, var åbenbart uproblematisk. Fortællingen om en mand, der ramtes af social deroute, og som kom i myndighedernes søgelys først som præst – den teologisk uddannede Dampe fik forbud mod at prædike i 1819 – og som mulig revolutionær fortæller for en fri forfatning i 1820, og som med flittig hjælp fra en politispion satte en plan i søen blot for at blive anholdt, smidt i kastellet og siden sendt til Christiansø, var ligeledes tilladelig. I Johansens tolkning var Dampe et offer, dels for sin sociale nedtur, dels sit sind og sin forbitrelse, og ikke mindst for en *agent provocateur*, som aktivt søgte at lede Dampe videre ud ad det vildspor, han var slået ind på. Nogen revolutionær gruppe var der ikke tale om, men blot en kreds af enkeltpersoner, hvoraf de fleste i virkeligheden var politispioner, som Johansen ironiserede over flere steder i sin 125 sider lange fremstilling. Der kan da heller ikke være nogen tvivl om, at artiklen byggede på omfattende arkivstudier

77 Samme, s. 119f, 136f, 148f, 157f, 165, 198.

hovedsagelig fra Rigsarkivet og politiets arkiv suppleret med Dampes egne skrifter og avisinterviews. Der citeres flittigt, ofte over flere sider. Det kunne der ikke indvendes noget fagligt imod.⁷⁸ Selvom man næsten godt kunne få det indtryk af Historisk Tidsskrift i denne periode, eksemplificerer Johansens artikel også, at 1800-tallets historie ikke var bandlyst fra tidsskriftet. I modsætning til den foregående periode var bidrag til samtidshistorien fraværende, og bidrag til det tidlige 1800-tals historie kunne tælles på en hånd.

Skoleinspektør P. Lauridsen fik også uden videre antaget en række artikler om forskellige temaer i Sønderjyllands historie i tidsskriftet. I en artikel fra 1892 tog han som Steenstrup stednavneforskningen som afsæt til at diskutere folkegrænsen mellem dansk og frisisk i Sønderjylland. Suppleret med et omfattende personnavnemateriale mente Lauridsen at kunne afvise, at friserne var den sønderjyske vestkysts urbefolkning. I stedet var de indvandret i den tidlige middelalder.⁷⁹ I en anden artikel skrev han om dansk og tysk byggeskik på baggrund af en række bygningsbeskrivelser, han havde fundet inkluderet i arkivalier skrevet i forbindelse med synsforretninger i begyndelsen af 1700-tallet. Her var hensigten at revidere en påstand om, at grænsen mellem dansk og tysk byggeskik fulgte den 'etnografiske' grænse, således at der var en saksisk skik i syd, en frisisk i Mellemslesvig og en dansk i nord. Dette er ifølge Lauridsen forkert. En frisisk form lod sig ifølge Lauridsen ikke efterspore, og det område, man tidligere havde set som domineret af denne skik, var i stedet dansk. Der var kun to typer, den saksiske, hvor bebyggelsen lå spredt på grunden, og den danske, hvor bygningerne var samlet.⁸⁰ Denne kredsen om det nationale, om grænsen mellem dansk og frisisk og dansk og tysk, var vel det, der på afgørende vis gjorde disse artikler til andet og mere end amatørlokalhistorie. Det kan ikke afgøres på baggrund af arkivalierne, selvom man godt kan tillade sig at sige, at Sønderjyllands historie og politiske problemstillinger relateret hertil havde en særlig plads i tidsskriftet. Afgøres kan det til gengæld, at Lauridsens artikler blev optaget uden diskussion.⁸¹

78 J. C. Johansen: Dr. J. J. Dampes og Attentater paa Enevælden i 1820. HT 6.Rk. Bd.5 (1894), s. 555-680. Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 29. Marts 1895.

79 P. Lauridsen: Om Nordfrisernes Indvandring i Sønderjylland. HT 6.Rk. Bd.4 (1892), s. 318-367.

80 P. Lauridsen: Om dansk og tysk Bygningsskik i Sønderjylland. HT 6.Rk. Bd.6 (1895), s. 43-113.

81 Jf. Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, s. 122f.

Den danske historiske forening 1897-1917

Redaktørskiftet fra Bricka til ungdomsvennen, universitetsprofessor J. A. Fridericia i 1898 udgjorde ikke noget brud i hverken professionel eller redaktionel praksis, lige så lidt som det var tilfældet, da Fridericias ven og professorkollega Kr. Erslev overtog redaktørposten efter Fridericias død i 1912.⁸² Historisk Tidsskrift var og blev de professionelle historikers tidsskrift og vigtigste publiceringsorgan. Bestyrelsen var præget af professionelle, ligesom sekretæren fortløbende var en uddannet og professionel historiker. Kriterierne for videnskabelighed ændredes ikke, og det man var enige om, overskyggede afgjort det, man var uenige om. Man har forsøgt at beskrive periodens historiografi ud fra politisk definerede traditionsdannelser⁸³ eller mere radikalt at forklare perioden som præget af videnskabelige modsætninger afledt af den politiske modsætning mellem konservative og radikale.⁸⁴ Begge dele leder opmærksomheden bort fra den enighed om kriterier for videnskabelighed, som udgjorde en grundlæggende kontinuitet henover redaktørskifterne 1897 og 1912. Bestræbelsen på at adskille det personlige og også det politiske fra det videnskabelige var en del af det kodeks, som herskede i en periode, hvor de politiske modsætninger i øvrigt lå lige under overfladen, hvis de da ikke brød ud i åben strid.⁸⁵

Samtidig så en ny rubrik med titlen »Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland« dagens lys, som gav plads for kortfattede anmeldelser af ikke-dansk historie. Det var den nye redaktør, som var bagmanden bag denne åbning, og mange af de bedste anmeldelser skyldes ham.⁸⁶ Som nævnt blev den nationale historie af de professionelle skrevet med inspiration og brug af forskningsresultater fra international forskning. Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland kan derfor ses som yderligere en manifestation af tidsskriftets professionalisering. En del af Historisk Tidsskrifts nytteværdi for en dansk historiker var som redskab til at holde sig orienteret om, hvad der skete i faget, og for de professionelle inkluderede det ud over professionel personalia viden om nye forskningsresultater og -tendenser i international historieskrivning.

82 Samme, s. 107.

83 Manniche: Den radikale historikertradition, s. 38f., 356, betoner dog, at kildekritikken var ideologisk mangetydig, dvs. umiddelbart kunne knyttes til begge de to ideologiske hovedstrømninger.

84 Jf. Pelle O. Larsen om Jon A. P. Gissel: Den indtrængende forståelse (2003), i Halve sandheder om historikeren som helt: Bemærkninger i anledning af tre nye historikerbiografier, 1066 bd. 37 (2007), hft. 1, s. 21-34.

85 Jf. Aksel E. Christensen: Fra Kr. Erslev til Erik Arup, i Linier i dansk historieskrivning i nyere tid (ca. 1890-1950) (Den danske historiske Forening, 1976), s. 22.

86 Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, s. 138.

Bestyrelsen var nu som tidligere præget af få kontroverser om kriterier for optagelse af artikler. En undtagelse, som bekræfter reglen, var kontroversen om optagelsen af Kr. Erslevs kritiske afhandling om dragon Niels Kjeldsens gøren og laden under krigen i 1864. På kunstakademiets Charlottenborgudstilling i foråret 1901 kunne man se et stort maleri af professor Frants Henningsen, som bar titlen »En Helt fra 1864«. Det forestillede en såret Niels Kjeldsen, der alene konfronterede sine preussiske forfølgere, og med sablen i venstre hånd gjorde klar til at yde en sidste modstand mod en overtallig fjende. I det medfølgende katalog kunne man læse om Kjeldsens heroiske kamp, som var blevet bragt til ende, da en preussisk husar skød ham ned bagfra. 20 år tidligere havde historien om Niels Kjeldsen fået en populær litterær skikkelse i tidsskriftet *Vort Forsvar*, som var knyttet til militære kredse, og blev efterfulgt af flere beretninger og et enkelt digt om Kjeldsens heltmodige kamp mod preusserne. I 1891 rejstes en mindesmærke for Kjeldsen på stedet, hvor begivenheden fandt sted, til minde om hans heltmodige enekamp mod prøjsiske husarer, som man kunne læse på den opsatte sten.⁸⁷

Efter ferniseringen på Charlottenborg, tog forfatteren Karl Larsen sagen op til kritisk belysning. Han afviste den populære historie og kunne på baggrund af interviews og nye kilder fastslå, at Niels Kjeldsen var blevet skudt bagfra på flugt fra de preussiske husarer, efter at han selv havde løsnet skud, og at der ikke havde været den heroiske kamp, hvor Kjeldsen angiveligt skulle have såret og dræbt flere preussiske husarer. Fortællingen om Niels Kjeldsens enekamp byggede på vidner af tvivlsom værdi, det var en legende og en fabel, som man havde taget ukritisk til sig, fordi den var nationalfølelsen så kær.⁸⁸ Karl Larsens undersøgelse og dens resultater udløste en større avispolemik, som både Erslev og Fridericia tog del i til forsvar for Larsens analyse. Det var i denne kontekst, Erslev indsendte sin undersøgelse til optagelse i *Historisk Tidsskrift*. Erslev ville forsvare historikerne mod den mistænkeliggørelse, de var blevet udsat for fra militært og nationalt hold, og midlet til det var en nærmere undersøgelse fra »ren faghistorisk Side«, som ikke var blevet gennemført endnu.⁸⁹

Erslevs kritiske afhandling om Niels Kjeldsen kan med rimelighed karakteriseres som en kildekritisk afhandling som de andre fra Erslevs

87 Karl Larsen: *Dragon Niels Kjeldsen og hans Drabsmand. En Undersøgelse* (Kbh.: Det Nordiske Forlag 1902), s. 5ff.

88 Samme, s. 22.

89 Kr. Erslev: *Nils Kjeldsen den 28. Februar 1864*. HT 7.Rk. Bd.4 (1902), s. 145-270, s. 146.

hånd. Sådan insisterede Erslev selv på, at den skulle ses.⁹⁰ I artiklen behandlede vidneforhold til en begivenhed, som det var tilfældet fx i hans analyse af det Stockholmske Blodbad. Erslev gennemgik minutiøst begivenhedsforløbet forskellige elementer og pillede den primære beretnings – den oprindelige popularisering som han kalder 'Koldingfortællingen' – kildegrundlag fra hinanden. Han fik ved samme lejlighed trukket en linje mellem de uuddannede og de uddannede historikere. En ting var, at de officerer, som talte for Koldingfortællingen, var hildet af deres sympatier og fordomme. Men selv hvis man så bort fra disse, var deres rekonstruktion præget af et naivt kildekritisk standpunkt, som faghistorikeren havde forladt. Historikerne indtog den nyere historiske kritiks stade. Dertil var læghistorikerne ikke nået. »Den Stilling til de enkelte Vidnesbyrd, som ligger bagved denne Rekonstruktion, er nemlig ganske herskende i en ældre Tids mere naive Historiegranskning, og det er jo naturligt nok, at Mænd, som ikke er Historikere af Fag, endnu i vore Dage let føres ind paa den samme Maner.«⁹¹

Det handlede således om at bekæmpe falske forestillinger om fortiden med videnskabelig kildekritik. I tilfældet Niels Kjeldsen var der selvfølgelig ikke tale om en begivenhed af storpolitiske dimensioner som det Stockholmske Blodbad, men en del af det historievidenskabelige projekt gik også ud på at give det danske folk en mere realistisk opfattelse af deres egen nationale fortid, og til den bestræbelse passede den kritiske analyse af Niels Kjeldsen perfekt.⁹² I den forstand er den også eksemplarisk i den forelæggende sammenhæng, fordi den viser et mere generelt træk ved Historisk Tidsskrift i perioden. Men den peger samtidig på, at der var grænser for enigheden om måden, dette projekt skulle indløses på. Steenstrup mente slet ikke, artiklen skulle optages; han var

bestemt imod, at H.T.s Redaktion stempler noget som den ene rette Videnskabelighed, og fordi saaledes som Artiklen er affattet, den nødvendigvis vil faa Udseende af, eller den almindelige Opfattelse vil blive, at Artiklen giver en redaktionel Dom eller, at Udtalelserne om denne Sag, hvori tidligere to af Universitetets Professorer, der ere Medlemmer af Bestyrelsen, have deltaget

90 RA 10137 Den Danske Historiske Forening. 1897-1912. Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia. Kr. Erslev 11/11 1902.

91 Erslev: Nils Kjeldsen den 28. Februar 1864, s. 205.

92 Kr. Erslev: Vort Slægtleds Arbejde i dansk Historie. Rektortale ved Københavns Universitets Aarsfest 16. November 1911 (Kbh.: Gyldendalske Boghandel 1922), s. 25ff.

fra et bestemt Standpunkt, nu staar som »de historiske Professorers« i Almindelighed.⁹³

Det var ikke artiklens videnskabelighed, som Steenstrup satte spørgsmål ved, slog han fast i første linie af sin fem sider lange argumentation for, at Erslevs artikel ikke skulle optages. Men det var på den anden side klart, at Steenstrup ikke ønskede at blive taget til indtægt for artiklens budskab eller at give den videnskabens stempel, hvilket den ville få ved optagelse. Der er ikke nogen tvivl om, at Erslevs konklusion ideologisk var en stor kamel at sluge for Steenstrup, og derfor er det så meget mere sigende, at han ikke gik til et direkte politisk angreb. Men dette var ikke en farbar vej. Politik og videnskab måtte skilles ad. Steenstrup nedstemtes 3 mod 1 – Erslev undlod at deltage i beslutningen – under forudsætning af, at han forkortede sin tekst og omformulerede de steder, hvor teksten kom til at fremstå, som om den talte på bestyrelsens og alle tre professorers vegne, dvs. Steenstrups, Fridericias og Erslevs.⁹⁴

Historisk Tidsskrift 1897-1917

Set med videnskabssociologiske øjne er det fristende at se perioden som det, Thomas Kuhn har kaldt en normalvidenskabelig periode. Ikke at denne analogi skal overdrives, for historieskrivning kan ikke formaliseres i et sæt alment accepterede sandheder, som alle historikere arbejder ud fra. Langt fra. Der var forskelle i synet på, hvorledes kildekritikken skulle bedrives, og hvilke metoder og forklaringsmodeller, der skulle efterstræbes. Men man kendte et stykke ordentlig historieskrivning, når man så det. Det var der sjældent uenighed om. De uuddannede skribenter havde stadigvæk sværest ved at leve op til tidsskriftets standarder, og alle 28 afviste afhandlinger stammer fra sådanne forfattere, autodidakter eller dilettanter, som de benævnes et par steder i materialet.⁹⁵ Mens de ikke-uddannede mødtes med skepsis, var man mere venligt stillet over for de uddannede. Knud Fabricius fik fordele som uddannet og lovende historiker og fik optaget en artikel, selvom den virkede ufærdig, for bred og for lang.⁹⁶ »Mag. Erik Møllers Afhandling

93 RA 1037 Den Danske Historiske Forening. 1897-1912. Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia. Johannes Steenstrup til Bestyrelsen 21. Okt. 1902.

94 Forhandlingsprotokol 1875-1919, s. 84. Bestyrelsesmøde 21. oktbr. 1902.

95 Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia. Johannes Steenstrup til Fridericia 8. nov. 1903. Fridericia til Bestyrelsen 19/9 09.

96 Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia, Fridericia til Bestyrelsen 12/2 1909.

er bygget paa et saa grundigt Kildestudium, bringer saa meget nyt og er i det hele saa værdifuld, at det efter min Mening er at ønske, at vi kan faa den til Hist. Tidsskrift, hvor den naturligt hører hjemme, medens dens Plads aldeles ikke er i et lokalhistorisk Tidsskrift.«⁹⁷ Den sidste bemærkning peger på, at de lokalhistoriske amatørers status ikke ændrede sig i denne periode, og de meget få lokalhistoriske afhandlinger skrevet af amatører, der overhovedet fandt vej til tidsskriftets redaktion, afvistes konsekvent.⁹⁸

I et enkelt tilfælde ses også en afart af Matthæus-effekten, hvor man vælger at optage en artikel af Hans Olrik, selvom den både siges at være for bred, hypotetisk og bygget på et skrøbeligt materiale, fordi man ikke vil drive censur over for en ældre forsker.⁹⁹ I et enkelt tilfælde kan man også se, at der slækkes på normerne, fordi man manglede bidrag.¹⁰⁰ Hvad man til gengæld ikke gjorde, var at fylde siderne med kilder. Som det fremgår af oversigten over artiklerne nedenfor, var kildeudgivelser blevet et særsyn i Historisk Tidsskrift. Der var andre steder at publicere kilder, og dem henviste man som regel til.¹⁰¹ Den oftest forekommende afvisningsgrund i denne periode var, at emnet var for specielt eller marginalt, og også i disse sammenhæng henviste man til andre publiceringssteder, især til *Personalhistorisk Tidsskrift*, som man klart opfattede som et tidsskrift med lavere videnskabelig standard end Historisk Tidsskrift.¹⁰² Interessant er i denne sammenhæng afvisningen af en artikel for at være for arkæologisk og topografisk, to emner der i tidsskriftets tidlige år havde været helt legitime emner for en artikel i Historisk Tidsskrift.¹⁰³ Som i Brickas redaktørperiode var ikke-danske emner heller ikke legitime i denne periode; tre artikler afvistes på den baggrund, den ene skrevet af Erik Arup, som var den eneste uddannede historiker, som fik en artikel afvist i denne periode.¹⁰⁴

97 Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia, Aage Friis til Bestyrelsen u.a. 1912 formodentlig omkring 6/3.

98 Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 27/10 1903, Bestyrelsesmøde, 3/10 1903, Bestyrelsesmøde 2/10-1906.

99 Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia, Fridericia til Bestyrelsen 1/12 1900.

100 Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia Fridericia til Bestyrelsen 19/6 1908.

101 Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 14. Maj 1903. Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia, Fridericia til Bestyrelsen 19/4 08. Fridericia til Bestyrelsen 28/10 09.

102 Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia, Fridericia til Bestyrelsen 14/12 1903. Fridericia til Bestyrelsen 15/03 1900. Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 4. Januar 1909, Bestyrelsesmøde 3. Oktbr. 1904, Bestyrelsesmøde 10. Maj 1899, Bestyrelsesmøde 26. Marts 1907, Bestyrelsesmøde 8. Septbr. 1903.

103 Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 2. Oktbr. 1906.

104 Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 9. Febr. 1904, Bestyrelsesmøde 3. Jan. 1905, Bestyrelsesmøde 8. Maj 1909.

Tabel 3. Historisk Tidsskrifts indholdsfordeling 1897-1917

	Antal	Andel
<i>Historie:</i>		%
Kilder	3	3 %
Kildekritiske afhandlinger	7	7 %
Afhandlinger	88	86 %
	Personalhistorie:	(8) (8 %)
	Politisk historie:	(31) (30 %)
	Landbohistorie:	(9) (9 %)
Heraf:	Økonomisk historie/handelshistorie:	(6) (6 %)
	Militærhistorie:	(12) (12 %)
	Statistik:*	(2) (2 %)
	Lærdoms- og boghistorie:	(5) (5 %)
	Varia:**	(15) (15 %)
	<i>Andre emner end historie:</i>	4 3 %
Etnografi	1	1 %
Litteraturhistorie	2	2 %
Arkæologi	1	1 %
I alt	102	100%

* Ydermere bygger tre af de landbohistoriske afhandlinger på statistik.

** Kirkehistorie: 2. Begrebshistorie: 2. Historiograf 2. Retshistorie: 2. Folkeviseforskning: 1. Naturhistorie: 1. Stednavneforskning: 1. Forvaltningshistorie: 1. Fiskerihistorie: 1. Lokalhistorie: 1. Kvindehistorie: 1.

Det arkæologiske og topografiske, det udenlandske, når det ikke direkte relaterede sig til fædrelandets historie, og det lokalhistoriske faldt uden for Historisk Tidsskrifts emnekreds. Fokus var til gengæld på

staten og riget og det politiske og de politisk ledende personer. Hvad angår normer for videnskabelighed finder vi de samme som tidligere. Da bestyrelsen gjorde Edvard Holm til æresmedlem i 1913, fik man i sin lovprisning af fagets nestor og hans livsværk om Danmark-Norges Historie 1720-1814 også sagt noget om sine videnskabelige idealer:

Et Hundredaar af det danske og norske Riges Historie vil være behandlet fra første Haand af en Videnskabsmand, der lige saa ufortrødent har **gjennemforsket Arkivernes utallige Aktstykker**, som han er **fortrolig med den omfattende Litteratur**. Alt, hvad De har fundet, har De fremlagt til et **friskt og overskueligt Hele**, og et **lidet behandlet og ofte miskjendt Tidsrum** fremtræder nu **klart for Betragteren**, der ogsaa med en særlig Tryghed tager Værket i Haand, fordi det ses, at De **overalt har prøvet og vejet, inden De skildrede**, og fordi De, som var **trængt ind i Tidens Tankegang og Rørelser** og altid tillige havde **den store verdenshistoriske Baggrund** for Øje, **stræbte at dømme retfærdigt** [mine fremhævelser, cmj].¹⁰⁵

En fleksibel brug af disse idealer om kildebasering, kildekritik, indgående kendskab til forskningen, ny viden om de historiske begivenheder og personer forstået i lyset af 'deres tid', genfindes i bestyrelsens bedømmelsespraktik.¹⁰⁶ Det kan måske undre, at jeg fremhæver den store verdenshistoriske baggrund, men det er en pointe, at Danmarks historie ikke skulle eller kunne behandles afsondret eller isoleret; hvor det var relevant, måtte den europæisk baggrund – som oftest den nordiske eller tyske – trækkes ind.

Historisk Tidsskrift var nu et afhandlingstidsskrift. Kildeudgivelse udgjorde stort set ingenting i tidsskriftet mere. Statistik havde bidt sig fast som en brugbar metode, også til landbohistorie, som fik et egentligt gennembrud i denne periode. Landbo- og handelshistorie var sammen med lærdoms- og boghistorie temaer, som gjorde sig gældende i denne periode i modsætning til tidligere. Lærdomshistorien var en specialitet for Ellen Jørgensen, som var forfatter til alle fem artikler i

¹⁰⁵ Hr. Professor, Dr. Edvard Holm, Æresmedlem af »Historisk Forening«. HT 8.Rk. Bd.4, Tillæg (1912-13).

¹⁰⁶ Ny viden: Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 27. Septbr. 1897, Bestyrelsesmøde 14. Oktbr. 1907. Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia, Fridericia til Bestyrelsen 5-11-1901, Fridericia til Bestyrelsen 15/6 09, Fridericia til Bestyrelsen 21/1 1912. Kildebasering: Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 9. Juni 1897, Bestyrelsesmøde 22. Oktbr. 1901, Bestyrelsesmøde 15. juni 1911. Kendskab til forskningslitteratur: Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia, Fridericia til Bestyrelsen 6-1-1902, Bestyrelsesmøde 3. Oktbr. 1904.

den rubrik, som handlede om middelalderen og fx studierejser i Tyskland og danske bogsamlinger på europæisk baggrund. Militærhistorie var stadig en specialitet for officerer, mens landbo- og handelshistorien også var de uddannedes felt. Kaptajn K. C. Rockstrøh var den store kanon på det militærhistoriske område og var tillige forfatter til et stort militærhistorisk trebindværk, som udkom i samme periode. Cand.polit. Henrik Pedersen var forfatter til en lang række banebrydende landbohistoriske bidrag, heraf to i *Historisk Tidsskrift*, mens den unge talentfulde historikeruddannede Thomas B. Bang nåede at skrive to artikler om landbohistoriske emner, inden han døde i en ung alder.¹⁰⁷ Det eneste arkæologiske bidrag i denne periode, var Vilhelm la Cours historiske kritik af de tolkninger, som Nationalmuseets arkæologer havde givet af bygningsværker ved Dannevirke; det giver således mening at sige, at arkæologi var blevet udgrænset fra tidsskriftet, som det blev gjort ovenfor.

Artikler 1897-1917

Det er en sandhed med modifikationer, at der var et etnografisk bidrag i denne periode; måske var der snarere tale om et svar på en aktuell problemstilling, som knyttede sig den ophedede nationale diskurs i Tyskland. Johannes Steenstrups artikel »Jylland og Jyder« blev bragt i 1910, og havde som Erslevs Niels Kjeldsen-artikel et dagsaktuelt udgangspunkt. Nogle tyske udgivelser mente at kunne godtgøre, at danskerne ikke var et samlet folk, fordi jyderne etnisk og sprogligt skilte sig ud fra den øvrige befolkning, ligesom Jylland geografisk var noget for sig. Dette måtte Steenstrup tilbagevise som udtryk for tysk propaganda: »hvor adskilt i geografisk Henseende det danske Riges Omraade end tilsyneladende var, har det dog i den historiske Tid følt sig som en Helhed, og i Alder kan intet Rige i Europa gøre det Rangen stridig.« Det var kun fjender af dansk nationalitet, som bestræbte sig på at drage historiske skillelinjer inden for det nuværende Danmark ved at opstille provinsielle modsætninger, hvor der i virkeligheden var tale om »Afvi-gelser inden for det fælles folkelige i vor nationalitet«. Jyske bondeoprør i middelalderen var ikke udtryk for regional bevidsthed, men oprør mod skattetrykket. Sprogligt kunne man godt tale om dialekter, herunder jyske, men dog ikke om forskellige sprog. Geografisk var pointen »Farvandes og Sundes forbindende Magt og deres Evne til at udvidske Grænser, som Naturforhold synes at maatte sætte.«¹⁰⁸

107 Erik Arup: Thomas B. Bang. HT 9.Rk. Bd.2 (1921), s. 126.

108 Johannes Steenstrup: Jylland og Jyder. HT 8.Rk. Bd.3 (1910), s. 1-49, citater s. 1, 43, 35.

Man kan således konstatere, at det dagsaktuelle stadig var til stede i et tidsskrift, som i stigende grad blev præget af internt-videnskabelige diskussioner, der ikke på nogen banal eller direkte måde knyttede an til almindelige kulturelle strømninger, men som heller ikke var isoleret fra dem. Diskussionen om Gustav Bangs tese om den gamle adels degeneration og forfald var et eksempel på en videnskabelig diskussion, som udelukkende handlede om tolkningen af et fortidigt fænomen, men som samtidig var nok et eksempel på, at historisk videnskab ikke eksisterede uden for tid og rum.

I 1897 forsvarede cand.mag. Gustav Bang sin doktordisputats om *Den gamle adels forfald*. Den var inspireret af socialdarwinisme, som havde gjort sig gældende i akademiske kredse siden slutningen af 1880'erne. Dens vigtigste fortaler Herbert Spencer så samfundsudvikling som analog til den evolutionære udvikling, Darwin beskrev, hvor de bedst egnede individer overlevede og forplantede sig og på den måde sikrede udvikling og fremskridt; men fremskridtet kunne også vendes til tilbagegang, hvis evolutionens mekanismer blev sat ud af kraft. På baggrund af data om den gamle danske adel havde Bang konstrueret et billede af adelens numeriske tilbagegang, som for Bang var den egentlige forklaring på adelens tab af politisk magt i perioden fra 1530 frem til enevældens tidlige år. Den nedgang, Bang mente at kunne eftervise i sit statistisk behandlede materiale, skulle forklares med indavl og ændrede livsformer. Ægteskab mellem beslægtede øgede børnedødeligheden, og en forfinelse af adelskulturen betød færre adelige børn og dermed den gamle adels forfald.

Bangs teoretiske ballast var moderne i tidens videnskab og historievidenskab,¹⁰⁹ men der blev i *Historisk Tidsskrift* sat spørgsmålstegn både ved hans resultater og hans metode. Marcus Rubin tog fat på Bangs brug af statistisk metode. Nok var det et fremskridt, at Bang havde erstattet tilfældige enkeltiagttagelser med »positiv Viden støttet på Masseopgørelser«, og havde etableret en række resultater »vundne ad vanskelige og ubanede Veje, der føre Fremtiden i Møde.« Rubins positive og positivistiske tænkning fornægtede sig ikke. Men Rubin kritiserede samtidig Bang for at være ahistorisk, fordi Bang ikke satte sine resultater i relation til udviklingen i andre samfundsklasser i det samme tidsrum.¹¹⁰ Adelshistorikeren Anders Thiset gik efter selve

109 Mogens Rüdiger: Gustav Bang. Historiker og Socialdemokrat (Kbh.: SFAH 1987), 23ff. Heine Andersen: Modtagelsen af Spencer i Danmark – i tiden før 1920, *Dansk Sociologi* 19. årg. (2008) nr. 1, s. 103-131.

110 Marcus Rubin: Anm. af Gustav Bang: Den gamle Adels Forfald. Studier over de danske Adelslægters Uddøen i det 16de og 17de Aarhundrede. HT 7.Rk. Bd.1 (1897), s. 216-228, citat s. 216.

datagrundlaget, hvor han efter en utrolig snakkesalig fremstilling mente at kunne vise, at det var tvivlsomt, om man overhovedet kunne tale om nedgang. Det handlede i stedet om manglende tilgang af nye slægter, og altså ikke om indavl eller andre abnorme forhold.¹¹¹

Bang forsøgte at imødegå begge indvendinger, og fandt sig snarere bestyrket i sin fortolkning om forfald end det modsatte, idet han understregede usikkerheden i fortolkning og datagrundlag, at resultaterne var udtryk for det første ord i sagen, ikke det sidste, og at det sidste ord ikke kunne siges, før nyt kildemateriale dukkede op.¹¹² Også med hensyn til kildemateriale var Bang med på det nye. Bang brugte de førnævnte kirkebøger som hovedkilde til statistiske studier af befolkningstilvæksten i den sjællandske landbefolkning i det 17. og 18. århundrede. Broderparten af afhandlingen omhandlede usikkerheder i datamaterialet og statistiske problemer, med det sigte at få fast grund under fødderne til en beskrivelse af vor sociale historie, et begreb der ikke optræder ofte i *Historisk Tidsskrift* i denne periode.¹¹³

Diskussionen af Gustav Bangs disputats i anmeldelser og artikler viser nok en gang *Historisk Tidsskrifts* funktion som stedet, hvor nye videnskabelige tendenser viste sig, og hvor forskningsresultater blev diskuteret af eksperter. Matzen og Holberg diskuterede som nævnt retshistoriske emner i tidsskriftet, men også Erslev tog Holbergs historiske arbejder under kritisk behandling. Det handlede ikke om, hvorvidt ophavet til den tidligste rigslovgivning var givet af Abel eller Valdemar Sejr, som var genstand for Holbergs disput med Matzen, men om Holbergs opfattelse af middelaldersamfundets politiske organisering. Erslevs mest vidtrækkende realhistoriske bidrag fra denne periode var uden tvivl hans kritiske afvisning af retshistorikeren Schall Holbergs forsøg på at introducere feudalisme som et analytisk begreb i dansk middelalderforskning, som kulminerede med Erslevs artikel »Europæisk Feudalisme og dansk Lensvæsen« fra 1899. Pointen i Erslevs artikel var, at der var en grundlæggende forskel mellem det danske lensvæsen og den europæiske feudalisme i middelalderen. En feudal organisering ville betyde, at statsmagten afgav en del af sin brugsret og suverænitæt

111 A. Thiset: *Den danske Adels saakaldte Forfald i det 16.-17. Aarhundrede*. HT 7.Rk. Bd.1 (1897), s. 519-562, s. 527ff. A. Thiset: *Betydningen af Tilgang og Afgang for den danske Adel i det 16.-17. Aarhundrede*. HT 7.Rk. Bd.2 (1899), s. 76-105.

112 Gustav Bang: *Forfald eller Ikke-Forfald indenfor den danske Adel i det 16. og 17. Aarhundrede*. HT 7. Rk. Bd.1 (1897), s. 581-612, 584. Gustav Bang: *Forfald eller ikke-forfald*. HT 7.Rk. Bd.2 (1899), s. 399-406, 406.

113 Gustav Bang: *Sjællandsk Landbefolkning i det 17. og 18. Aarhundrede*. HT 7.Rk. Bd.2 (1899), s. 417-454.

over et landområde til en lensherre, en vasal som til gengæld ydede troskab og militærtjeneste. Med undtagelse af hertugdømmet Slesvig fandt Erslev ikke spor af en sådan organisering i dansk lovgivning; de danske lensmænd var ikke vasaller eller feudalherrer. Den danske udvikling var ikke en 'afart' af den europæiske; Erslevs undersøgelse pegede i den stik modsatte retning og »betonede det ejendommeligt danske i Valdemarernes Statsordning.«¹¹⁴

Uenigheden mellem Steenstrup og Erslev om den kritiske historieforsknings formål kom ikke kun til udtryk bag lukkede redaktionsdøre, som det var tilfældet i sagen om Niels Kjeldsen. Den kom også direkte til udtryk i tidsskriftet, hvor Steenstrup tog til orde mod Erslevs måde at bedrive kildekritik på. Som det fremgik af Steenstrups citerede afvisning af Jon Jonsson i 1889, handlede det ikke om, at kilder skulle behandles kritisk, det skulle de selvfølgelig. Det handlede i stedet om, hvorledes man skulle forholde sig til traditionen. Steenstrups udgangspunkt var, at en traditionskilde som Saxo – stridens omdrejningspunkt – måtte stå til troende, hvis den ikke kunne modbevise. Omvendt mente Erslev, at kunne den ikke understøttes af mere samtidige kilder, måtte den afvises som et produkt af forfatterens, i dette tilfælde Saxos indsats.¹¹⁵

Som det fremgik af Niels Kjeldsen-sagen, var Erslev af den formening, at det var den kritiske historieforsknings opgave at nedbryde myter, som havde gjort sig gældende i offentligheden. I 1891 gik Erslev med kildekritikken som redskab i lag med Saxo ud fra den samme mytenedbrydende hensigt. Erslev tog fat i fortællingen om Sven Estridsen, som havde beordret nogle adelsmænd dræbt, som han havde hørt bagtale sig. Drabet blev udført af Svens mænd i Roskilde domkirke, hvor Svens nære ven Vilhelm var biskop. Vilhelm reagerede ved korporligt at skubbe Sven ud af kirkedøren og derefter lyse ham i band. Vilhelm tog ham dog til nåde, da han angrede på kirkens trappe, og de to venner, der døde samtidig, blev begravet side om side. Ifølge Erslev var denne fortælling kendt af enhver dansk, den havde rørt hjertet hos slægt efter slægt, og derfor havde man undladt at efterprøve dens holdbarhed. Det gjorde Erslev nu, og hans resultat var, at fortællingen måtte afskrives som et sagn uden realhistorisk indhold. Grundlaget for at afvise beretningen var, at de ældre, mere samtidige kilder ikke indeholdt oplysninger om begivenheden. Den smukke fortælling var opstået

114 Kr. Erslev: Europæisk Feudalisme og dansk Lensvæsen. HT 7.Rk. Bd.2 (1899), s. 247-304, citat s. 252.

115 Se Bent Egaa Kristensen: En bog om den radikale historikertradition. Fortid og Nutid bd. 29 (1981-82), s. 456-470, s. 467.

i Valdemarstiden, mente Erslev, som også mente at kunne fastslå, at fortællingen havde et bestemt forbillede i en klassisk fortælling om Kejser Theodosius og biskop Ambrosius af Milano. Dertil kom, at fortællingen ikke var sandsynlig i lyset af den viden, Erslev mente, man havde om tiden og personerne.¹¹⁶

Erslev fulgte det kildekritiske program, som er præsenteret ovenfor: De samtidige kilder skulle foretrækkes fremfor de senere. Steenstrups svar kom 15 år senere, og fulgte delvis en anden vej. Delvis, fordi også Steenstrups syn på tid og personer spillede en rolle for hans forsvar for Saxo og fortællingen om Vilhelm og Sven, men med det modsatte resultat. Måden personerne handlede på, lå ifølge Steenstrup i fin forlængelse af de noget uklare forhold og forestillinger, som prægede den tidlige kirke, hvor den senere fastforankrede kanoniske ret netop ikke blev fulgt. De ældre kilder modsagde ifølge Steenstrup ikke Saxos fortælling, men synes snarere implicit at underbygge den. Det gjaldt fx Roskildekrøniken: »Det forekommer mig, at man vanskeligt vil kunne læse denne Skildring af en personlig kæk Mand, der trodser de mægtigste, uden at tænke paa Scenen i Kirkedøren«, konstaterer Steenstrup, for Saxo »har jo netop i sin Fortælling den samme Blanding af aandelig og legemlig Kraft.« Konklusionen var derfor klar for Steenstrup: »Man kan saaledes næppe komme bort fra, at Roskildekrønikens Skildring af Biskop Vilhelm saa at sige peger paa en Begivenhed som den, Saxo meddeler.« Med hensyn til Erslevs påstand om det klassiske forbillede mener Steenstrup, at han overvurderer betydningen af lån og fortællingers vandringer; ligheder i fortællinger er ikke nok til at vise, at de bygger på vandrehistorier eller klassiske forbilleder. I stedet argumenterer Steenstrup for, at menneskeheden i store træk ikke forandrer sig over tid, det var de samme forviklinger og konfrontationer, som skete i forholdet mellem mennesker og derfor førte til den samme optræden, når ligeartede situationer opstod. Intet nyt under solen, som Steenstrup fremhæver. Lighedspunkter mellem de to fortællinger var således udtryk for et menneskeligt grundvilkår og ikke noget bevis for, at Saxos fortælling har sit forbillede i fortællingen om Theodosius og Ambrosius – eller noget andet sted for den sags skyld. I stedet for forbilleder og lån sætter Steenstrup en lokal tradition om Vilhelm og Sven som kilden til Saxos viden om begivenheden: »Saaledes var der ved Domkirken en levende Tradition om Vilhelms Gerninger efter hans Død; Absalon har selv berettet derom til Saxo, og at han tillige har fortalt meget om

116 Kr. Erslev: Sven Estridsøn og Biskop Vilhelm. Sagnstudier. HT 6.Rk. Bd.3 (1891), s. 602-626. Manniche: Den radikale historikertradition, s. 162f.

Vilhelms Handlinger i levende Live, kan der vel ikke være Tvivl om.«¹¹⁷ Fortællingen om biskop Vilhelm og kong Sven var, efter Steenstrups mening, en sand historisk fortælling.

Kildekritik var et principielt krav, det var man enige om, men som det fremgår her, betød det ikke, at det var entydigt, hvad det betød i praksis. Holdningen til traditionskilderne var forskellig, og ikke mindst holdningen til Saxo som historisk beretning, som Steenstrup grundlæggende havde tillid til. Ikke desto mindre var og forblev kildekritik en central opgave for historikeren. Der er således intet overraskende i, at tendensen til, at de yngre uddannede historikere skulle vise deres værd gennem kildekritiske studier, fortsat gjorde sig gældende. Her kan man spore de to kildekritiske tilgange: den steenstrupske og den erslevske. Knud Fabricius, som var stud.mag., da artiklen blev optaget, skrev om bondeoprøret i 1441 i 1899 og var repræsentant for sidstnævnte; Fabricius lagde da også behørigt ud med at takke Erslev for at have givet kommentarer og rettelser til en tidligere version af teksten. Fabricius fulgte den taktik, som Erslev havde vist ved eksemplets magt i sine mange kildekritiske bidrag til *Historisk Tidsskrift*. Fabricius startede med det samtidige materiale og bevægede sig væk fra begivenheden til de stadig senere beretninger, påpegede afhængigheder mellem primære og sekundære kilder og viste, hvorledes forfatteren spillede ind på den givne tekst og var præget af sin tid og sin baggrund, hvilket havde betydning for værdien af kildernes oplysninger. Fabricius brugte mange sider på at analysere Anders Sørensen Vedels gendigtning af en folkevise om bondeoprøret, og hvorledes Vedels aristokratiske baggrund gav gendigtningen en særlig tendens mod bønderne. Under denne 'fernis' fremanalyserede Fabricius mere lidenskabsløse og objektive informationer, som sidenhen blev brugt sammen med andet samtidigt materiale til en rekonstruktion af den politiske situation præget af undertrykkelse og hårde skatter og de håbløse sociale omstændigheder efter den langvarige krig, som gik forud for de nørrejske bønders oprør mod kongen i 1441. Huitfeldts senere beretning fra slutningen af 1500-tallet, som ifølge Fabricius var hovedgrundlaget for historieskrivningen

117 Johannes Steenstrup: *Biskop Vilhelm og Kong Svend*. HT 8.Rk. Bd.1 (1907), s. 1-64, citater s. 8f og 41. Et meget langt citat af retshistorikeren Ludvig Schall Holberg, som Steenstrup bragte i sin analyse, stammer formodentlig fra en afhandling, som Holberg indleverede til *Historisk Tidsskrift*, men siden trak tilbage. Forhandlingsprotokol 1875-1919, Bestyrelsesmøde 4. Januar 1900. I samme hæfte går Steenstrup også i rette med Erslevs afvisende holdning over for historiske viser som kilder til samtidige begivenheder. Johannes Steenstrup: *Nogle Bemærkninger om historisk Sandhed i Visedigtning*. HT 8.Rk. Bd.1 (1907), s.138-152.

om bondeoprøret til og med C. F. Allen, afvistes derimod som en ikke brugbar kilde, på samme måde som Erslev havde gjort det tidligere på andre områder.¹¹⁸

Vilhelm la Cours artikel om voldanlægget mellem Hedeby og Danevirke var mere Steenstrupsk i sin kritiske tilgang. Det ses især ved den betydning, traditionsdannelser tillægges; eller i denne sammenhæng manglen på samme. la Cour gik i sin artikel i rette med arkæologen Sophus Müllers tese om, at en forbindelsesvold mellem Hedeby og Danevirke var lavet af Harald Blåtand. Müller havde ledet en større arkæologisk udgravning, og det var på den baggrund, han fremsatte sin hypotese. Den tilfredsstillende ikke la Cour, som ikke mente, at arkæologien kunne stå alene. Man måtte inddrage skriftlige kilder og historisk kritik. Her var det et argument for la Cour, at der ikke var nogen tradition for, at Harald skulle være bygherren: »Ingen skreven kilde sætter ham i forbindelse dermed, ingen tradition, intet stedsnavn.« Idet kildematerialet var tavst om Harald, opstillede la Cour en alternativ forklaring, som byggede dels på de få skriftlige kilder, dels på la Cours rekonstruktion af den politiske situation og de historiske forhold: »... når man husker på, hvor truet vor sydgrænse havde været i det 10. århundredes sidste tiår«, og lagde til, at Sven havde ført krig der mod indtrængende fjender, passede det »langt bedre med de historiske forhold, det skimtes ligefrem i en omtrent samtidig og velunderrettet kilde, og det kan ikke i mindste måde modbevises ad arkæologisk vej, ...«¹¹⁹

Fabricius' og la Cours artikler er blot to eksempler på de kildekritiske afhandlinger, som blev skrevet af de yngre historikere, som kom til at præge tidsskriftet og historievidenskaben i de efterfølgende årtier.¹²⁰ En anden slagen vej at gå var den kildetunge afhandling. Aage Friis' afhandling om det mislykkede og halvhjertede forsøg på at gøre Frederik VI til tronfølger i Sverige i 1810 er personcenteret udenrigspolitisk begivenhedshistorie af første rang. Når vægten lægges på personer, var det ifølge Friis, fordi situationen var åben, afgørelsen var langtfra sikker: »...; her er større Jævnbyrdighed, de personlige Værdier af Betydning som Indsats i Kampen, her findes dog det dramatiske Liv, der bryder de uophørlige Nederlags dræbende Ensformighed.« Det sidste

118 Knud Fabricius: Bondeoprøret 1441. HT 7.Rk. Bd.2 (1899), s. 455-518.

119 Vilhelm la Cour: Hvem byggede »forbindelsesvolden« mellem Hedeby nor og Danevirke sø? HT 8.Rk. Bd.2 (1909), s. 365-391, citater s. 370, 386,

120 M. Mackeprang: Krøniken om Jens Grands Fangenskab. HT 6.Rk. Bd.3 (1891), s. 643-665. Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar nævner s. 112f. ud over de her nævnte også brødrene Olrik, Gustav Bang og Erik Arup som bidragsydere til den kildekritiske afhandling i perioden.

hentyder til den udenrigspolitiske glidebane, som Frederik VI endte på, fordi han ikke formåede at gribe den enestående chance, og som først nåede bunden med tabet af Norge i 1814. Tilgangen minder om den, Holm også praktiserede i *Historisk Tidsskrift*, men citatet viser også en historiker, der kunne give sin fremstilling litterær kraft inden for rammerne af en kronologisk fremadskridende fortælling om begivenhedernes skæve gang, om fejlbedømmelse og uudnyttede muligheder.¹²¹

Erik Arup, der ligesom Fabricius fik sin første artikel godkendt, mens han stadig studerede, gik en tredje vej i sin analyse af den finansielle side af Christian I's erhvervelse af Slesvig og Holsten 1460-87. Ikke at personlige motiver var helt fraværende i analysen. Grev Gerhards bestræbelse på at bemægtige sig hertugdømmerne og den danske konges og den slesvig-holstenske adels bestræbelse på at undgå det spillede selvfølgelig en rolle. Men hovedsagen var de finansielle transaktioner og aftaler, det finansielle system og de realpolitiske muligheder, som lå til grund for erhvervelsen. Arup viser et udviklet system af pantsættelser, långivning og forhandling, der ikke, som i et moderne system, hvilede på, at kautionister skulle betale, hvis den oprindelige skyldner ikke kunne. I stedet forpligtede kautionisterne – en række slesvig-holstenske adelsmænd – sig til at betale kongens afdrag på gælden, mod at få pant i slotte i hertugdømmerne. Kongen flyttede således sin gæld fra grev Gerhard til sine kautionister, og Arup fremstiller, hvorledes kongen gennem forhandlinger og overenskomster over en næsten tyveårig periode får erhvervelsen bragt i stand. Arups afhandling er en analyse og diskussion af kildernes udsagnskraft, det er ikke en fortælling. Han afviser eksplicit den tidligere forsknings hovedkilde – den lybske krønike – som tendentiøs og bygger i stedet for denne senere beretning på de aktstykker, som er skabt i processen. Ud af de bevarede dokumenter må man ifølge Arup søge at vinde forståelse af begivenhedernes sammenhæng, en sammenhæng som skabes af historikeren. Arup kalder det gætninger, men i dag ville man kalde det historisk teori. Arup er således ikke overladt til at bygge på de handlende personers egne motivforklaringer eller opfattelse af sammenhængen. Han bruger dokumenterne som spor af processen, og bygger sin analyse op på det grundlag og opstiller sin teori om den historiske sammenhæng.¹²²

121 Aage Friis: Frederik den Sjette og det andet svenske Tronfølgervalg 1810. HT 7.Rk. Bd.1 (1897), s. 241-327, citat s. 242. E. Ladewig-Petersen: Omkring Erik Arup: Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning (ca. 1885-1955). HT Bd.78 (1978), s. 138-182, s. 162.

122 Erik Arup: Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460-1487. HT 7.Rk. Bd.4 (1902), s. 317-388. Ladewig-Petersen: Omkring Erik Arup, s. 140ff.

Ellen Jørgensens bidrag fra 1910 var ligeledes kildetungt. Det hvilede på en afsøgning af et enormt og forskelligartet kildemateriale i en bestræbelse på at kunne sige noget om dansk skriftkultur i middelalderen. Måden, hun greb spørgsmålet an på, var at undersøge, hvilke bøger især kirken havde i sin ejendom. På baggrund af bestående forskning i europæisk boghistorie, fastlagde hun almeneuropæiske tendenser i middelalderens bogunivers, som hun på baggrund af spredte spor i kildematerialet søgte at stykke sammen til et billede af tilstanden i Danmark. Gejstlige og klassiske skrifter, herunder skolebøger til brug for *artes liberales*, suppleredes ved middelalderens slutning med humanismens grundskrifter. Man fristes til at kalde Jørgensens metode kompilatorisk. Hun har gennemgået kildemateriale fra de områder, hvor man kunne forvente at finde relevante oplysninger, og på den baggrund skriver hun, hvad der kan skrives om dansk middelalderlig skriftkultur og boghistorie.¹²³

Historisk Tidsskrift som professionaliseret tidsskrift

Historisk Tidsskrifts historie indtil 1917 er blevet fortalt ud fra et professionaliseringsperspektiv, og derfor vil jeg afslutningsvis med tabel 4 forsøge at anskueliggøre professionaliseringen af Historisk Tidsskrift gennem en analyse af sammenhængen mellem de artikler, som blev bragt i tidsskriftet, og artikelforfatternes professionelle og uddannelsesmæssige baggrund. Talt med er alene artikler, korpusartikler, som de bliver kaldt i redaktionen, ikke kildeudgivelser eller småstykker. Hensigten er at vise, hvordan personer med historie som deres arbejde og personer med en formel uddannelse som historikere gjorde sig gældende på den videnskabelige kommunikations område. Videnskabelig kommunikation har en helt afgørende funktion i etableringen af videnskabelighed og den meriteringsproces, som knytter sig til moderne videnskab. Artikler er videnskabens valuta, noget som kan omsættes i karriere og andre materielle og statusmæssige goder.¹²⁴ Derfor får tidsskrifter en central funktion i etableringen af den professionaliserede historievidenskab. Den kvantitative beskrivelse af de forandringer, som sker i artikelforfatterne i Historisk Tidsskrift i perioden fra 1839 til

123 Ellen Jørgensen: Studier over danske middelalderlige Bogsamlinger. HT 8.Rk. Bd.4 (1912), s. 1-67.

124 Bruno Latour & Steve Woolgar: The Cycle of Credibility, i Barry Barnes & David Edge (eds.): Science in Context (Milton Keynes: The Open University Press 1982), s. 35-43. Pierre Bourdieu: The specificity of the scientific field and the social conditions of the progress of reason, Social Science Information Vol. 14:6 (1975), s. 19-47.

1917, siger således også noget centralt om fagets professionalisering og karakteren af denne proces.

Professionelle er her universitetsprofessorer i historie, arkivarer og bibliotekarer. Lærerne i den lærde skole er ikke anset for at være professionelle, fordi deres primære opgave var undervisning, men de fylder noget i kategorien uddannede ikke-professionelle. Caspar Paludan-Müller er den vigtigste historiker, som falder i denne kategori, idet han var meget produktiv i sin tid som ansat ved den lærde skole. Men det gælder også i en senere periode fx Arnold Heise, som skrev til både *Historisk Tidsskrift* og samleværket *Danmarks Riges Historie* som lærer i den lærde skole. Samlet set spillede lærerskolelærerne dog en marginal rolle for *Historisk Tidsskrift*.

Tabel 4: Forfatterophav til artikler i *Historisk Tidsskrift* 1840-1920

Periode	Artikler skrevet af professionelle, uddannede historikere	Artikler skrevet af ikke-professionelle, men uddannede historikere	Artikler skrevet af professionelle, men ikke uddannede historikere	Artikler skrevet af ikke-professionelle, ikke-uddannede historikere	I alt
1840-50	0 %	0 %	11 %	89 %	N=57
1851-60	0 %	0 %	29 %	71 %	N=17
1861-70	6 %	0 %	17 %	78 %	N=18
1871-80	13 %	21 %	21 %	46 %	N=39
1881-90	23 %	15 %	26 %	37 %	N=62
1891-00	19 %	10 %	15 %	55 %	N=67
1901-10	29 %	14 %	12 %	45 %	N=42
1910-20	49 %	12 %	12 %	28 %	N=43

I den tidlige periode afhænger det hele af, hvorledes man kategoriserer Chr. Molbech. I perioden mellem 1840 og 1850 tegner han sig for 35 pct. af artiklerne. Pointen med ikke at kategorisere ham som

professionel historiker er, at han ikke var ansat til at være historiker, han skrev om meget andet end historie, og hans bidrag til Historisk Tidsskrift afspejlede dette. Derfor er Molbech kategoriseret som ikke uddannet, ikke-professionel, som det gælder en lang række af videnskabsmænd fra jura, sprogfagene og litteraturstudier, som havde andre professionelle opgaver end at være historikere, men som publicerede om historiske emner i tidsskriftet – ofte om deres eget professionelle felt. Ud over dette kan man groft sagt inddele de ikke-uddannede, ikke-professionelle i tre grupper: officerer, læger og lærere.

Kategorien professionelle dækker over alle professionelle, både over historikere med en formel historikeruddannelse og dem uden. Efter sin ansættelse som professor i 1872 skifter Paludan-Müller til denne kategori som eksempel på en professionel uden historikeruddannelse. Han var teolog af uddannelse, som flere andre i denne kategori, fx C. F. Allen. Til denne kategori hører også højt profilerede historikere som A. D. Jørgensen, der som arkivar havde historie som sit professionelle virke uden at have en formel uddannelse som historiker. Johannes Steenstrup er et andet eksempel; han var professor, han var historiker, og han var cand. jur. De viser, at uddannelse i sig selv ikke var en forudsætning for at varetage hvervet som professionel historiker.

For at måle sammenhængen mellem uddannelse og profession har jeg som en delmængde af de professionelle set på dem, der var begge dele. I professionssociologien og videnskabsociologien er sammenhængen mellem videnskabelig uddannelse som forudsætning for at blive en del af en profession og deltage i en videnskabelig disciplins videnskabelige kommunikationsudveksling central.¹²⁵ Hvordan forholder det sig for histories vedkommende? Historisk Tidsskrift blev i stigende grad gjort til de uddannedes tidsskrift, samtidig med at ikke-uddannede fik sværere ved at leve op til tidsskriftets standarder, uden at være lukket helt ude. Videnskabsmænd med anden faglig baggrund spillede sammen med militærhistorikerne hovedrollen blandt de ikke uddannede. Alene amatørlokalhistorikerne var dømt ude.

Sideløbende med professionaliseringen af tidsskriftet blev Historisk Tidsskrift et afhandlingstidsskrift, der blev bragt i overensstemmelse med de videnskabelige kriterier, som kendetegner forskningsuniversitetet. Til de videnskabelige normer om ny viden, inddragelse af arkivalsk

125 Michael Burrage & Rolf Torstendahl (eds.): *Professions in Theory and History: Rethinking the Study of the Professions* (London: Sage Publications 1990). Rolf Torstendahl & Michael Burrage (eds.): *The Formation of Professions: Knowledge, State and Strategy* (London: Sage Publications 1990)

materiale, beherskelse af forskningslitteraturen og kildekritik, knyttede sig et implicit krav om at holde politik og videnskab adskilt. Det betød ikke, at politisk ideologi var adskilt fra den historiske praksis eller var mere eller mindre synlig i de faglige meningsudvekslinger, men at man ikke eksplicit kunne argumentere med politiske argumenter mod en artikel eller en forfatter – man måtte argumentere sagligt.

Man kunne heller ikke argumentere med forfatterens køn. Eller man gjorde det i det mindste ikke. Emnet for Ellen Jørgensens artikel, som blev nævnt ovenfor, lå uden for den personcentrerede politiske historie og rigshistorien, som havde så fremtrædende en plads i tidsskriftet og ikke mindst i de professionelle historikers synsfelt. Det samme gjaldt bidragene fra den anden kvinde, som publicerede i tidsskriftet i perioden frem til 1917, nemlig Nina Bang. Bang skrev om dansk handelshistorie i det 16. århundrede. Selvom de to kvinder ikke skrev politisk historie, var hverken det, man bredt kunne kalde lærdomshistorie, eller handelshistorie fremmede for tidsskriftet, og begge fik deres afhandlinger antaget uden videre. Man kan derfor godt sige, at de to historikere betrådte nye, men sikre veje inden for det historiske felt.¹²⁶ Det eneste ekstraordinære, der kan siges om de to bidrag, var således, at de var skrevet af kvinder. Begge var uddannede historikere, havde gennemført deres uddannelse i et fag og publicerede i et tidsskrift, som var fuldstændig mandsdomineret, og de agerede både metodisk og emnemæssigt som andre aktører på feltet og blev bedømt som sådan.

Med professionaliseringen fulgte den metodologiske nationalisme. Ikke-dansk historie gled stille og roligt ud af tidsskriftet, men det betød ikke, at man ikke havde blik for Europas historie og dens betydning for Danmark eller for historiografiske tendenser og nybrud uden for Danmark. Det betød, at man tillagde Historisk Tidsskrift en særlig fædrelandshistorisk opgave: Historisk Tidsskrift var et nationalt tidsskrift og dets opgave var dansk historie med europæisk udblik, hvor det var relevant.

Helt grundlæggende må man sige, at professionaliseringen betød videnskabeliggørelse. I begyndelsen af 1900-tallet var Historisk Tidsskrift inde i en tilbagegangsperiode, både medlemsmæssigt og med hensyn til tilgangen af artikler. I den situation besluttede man sig for at forsøge at hverve nye medlemmer ved at henvise til tidsskriftets historiske og fremtidige meritter:

¹²⁶ Grethe Jacobsen: Kvindelige historikere og historieforskningen 1893-1943, i Marianne Alenius (red.): *Clios døtre gennem hundrede år* (Kbh.: Museum Tusulanums Forlag 1994), s. 33-62, s. 40.

Lige fra den Tid, da Foreningen i 1839 udsendte første Hæfte af Tidsskriftet, har dette formaaet at hæve sig som **Midtpunkt for den historiske Forskning** herhjemme. I det har alle det 19. Aarhundredes danske Historikere offentliggjort Afhandlinger, ofte af den største Værdi og af blivende Betydning; samtidigt med at de har **tilfredsstillet alle videnskabelige Krav**, har de i deres Form været let **tilgængelige for den store historisk interesserede Almenhed**. Ingen Side af **Fædrelandets Historie** fra de ældste Tider til den nyeste Samtid har været fremmed for Tidsskriftet (...) I sin 8de Række vil Tidsskriftet fortsætte i sit nu i henved 70 Aar prøvede Spor, og det tør ligesom hidtil regne paa Bidrag af alle **Repræsentanter for den historiske Videnskab herhjemme** [mine fremhævelser, cmj].¹²⁷

Sammenligner man med den hvervestrategi, som blev brugt i 1839, er det klart, at det videnskabelige var rykket helt i forgrunden. Både historisk og i fremtiden, var det som midtpunkt for dansk historisk videnskab, Historisk Tidsskrift skulle retfærdiggøre sin eksistens. At fædrelandet var det, man beskæftigede sig med, var naturligt og krævede ingen begrundelse, mens det udadvendte arbejde ikke var national vækkelse, men henvendt til den historisk interesserede offentlighed.

127 Historisk Tidsskrift udgivet af den danske historiske Forening. Korrespondance m.v. for Sekretær Fridericia.